Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Michel de Vos, Un demi-siècle de l' histoire de la Macédoine (975-1025)

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.378](https://doi.org/10.12681/makedonika.378)

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1977). Michel de Vos, Un demi-siècle de l' histoire de la Macédoine (975-1025). *Μακεδονικά*, 17(1), 419–442. <https://doi.org/10.12681/makedonika.378>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Michel de Vos, *Un demi-siècle de l'histoire de la Macédoine (975-1025)*. Université de la Sorbonne nouvelle. Paris III. Institut National des langues et civilisations orientales. Mars 1977. (Thèse de doctorat du IIIe cycle). Σελ. 1-204. Χάρται 2. Πίνακες 4. (Πολυγραφημένον).

Ἡδὴ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς (σ. 1) ἡ ἐργασία ὁμολογεῖ ὅτι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ρίψῃ νέον φῶς εἰς τὰ γεγονότα (ne saurait apporter de lumières nouvelles sur les événements), ὑπόσχεται ὁμῶς νὰ παρουσιάσῃ ταῦτα μεθοδικῶς καὶ ὅσον τὸ δυνατόν ἀντικειμενικῶς (sur un plan méthodique et aussi impartial que possible). Εἰς τὰ ἐπόμενα θὰ ἰδοῦμε κατὰ πόσον ὁ συγγραφεὺς ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσίν του αὐτὴν.

Ὁ σ. διαιρεῖ τὴν ἐργασίαν του εἰς τέσσαρα μεγάλα μέρη: Εἰς τὸ πρῶτον μέρος συμ-
πυκνώνει εἰς 30 σελίδας (3-32) ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοῦ 7ου π.Χ. αἰ-
ῶνος μέχρι τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 10ου μ.Χ. αἰῶνος. Εἰς τὰ τρία ὑπόλοιπα ἐξιστορεῖ
ἐκτενῶς τὴν ἱστορίαν τῶν «Κομητοπούλων» καὶ τῆς «Μακεδονικῆς Αὐτοκρατορίας»
(l'Empire Macédonien!).

Κατόπιν μιᾶς γεωγραφικῆς περιγραφῆς τῆς ἑδαφικῆς μορφολογίας τῆς Μακεδονίας
ἀπὸ τῆς Πίνδου μέχρι τοῦ Νέστου καὶ ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῶν Σκοπίων (σ. 3-4) ἐκ-
τίθεται περιληπτικῶς εἰς τὸ Α' Μέρος ἡ ἱστορία τῆς Μακεδονίας εἰς τέσσαρα Τμήματα:
I. La Macédoine et la Grèce (ἀπὸ τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ 168 π.Χ., σ. 5-11). -II. La
Macédoine romaine (ἀπὸ τοῦ 168 π.Χ. μέχρι τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος, σ. 11-17). -III. La Macédoi-
ne grecque (ἀπὸ τοῦ 6ου μέχρι τοῦ 8ου μ.Χ. αἰῶνος, σ. 18-24). -IV. La Macédoine bulgare
(ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 10ου μ.Χ. αἰῶνος, σ. 24-32).

Ὅταν εἰς τὰ ἐπόμενα κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀρχίσουν
νὰ πίπτουν κατὰ κεφαλῆς τοῦ ἀναγνώστου βροχὴ τὰ λάθη, ἡ προφύλαξις του δὲν ἤμπορεῖ
βεβαίως νὰ γίνῃ, παρὰ μὲ τὸ κλείσιμον τοῦ βιβλίου. Ἡ βροχὴ αὕτη λαθὼν ἀρχίζει δυστυ-
χῶς ἤδη ἀπὸ τὴν γεωγραφικὴν περιγραφὴν τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ μία βιβλιοκρισία δὲν
ἤμπορεῖ νὰ τὴν ἀποφύγῃ. Οὕτω κατὰ ταύτην τὴν περιγραφὴν ὁ Ἀλιάκμων ὀνομάζεται
Βιστρίτσα, ὁ Ἀξιὸς ὀνομάζεται Βαρδάρ, ὁ Στρυμὼν-Στρούμα, ὁ Νέστος-Μέστα καὶ εἰς τὴν
τὴν σημ. 2 (σ. 125) λέγεται σοβαρῶς: «Les nomes géographiques sont ceux des atlas moder-
nes». Ποὺ τυπώνονται ἄραγε οἱ σύγχρονοι αὐτοὶ ἄτλαντες, οἱ σημειοῦντες τοὺς ἑλληνικοὺς
ποταμοὺς μετὰ σλαβικὰ ὀνόματα; Ἐπειτα εἰς τὴν σημ. 6 (σ. 125) λέγεται ὅτι αἱ κοιλάδες
τοῦ Ἀξιοῦ, τοῦ Στρυμόνος κ.ἄ. φέρουν τὸ σλαβικὸν ὄνομα κλεισούραι (porte le nom
slave, Klissoura). Εὐρωπαῖοις μὲν σκάνδαλον, Ἑλληνσι δὲ μωρία! Ἡ βυζαντινὴ «κλεισούρα»
σλαβικὸν ὄνομα! Καὶ οἱ «κλεισουράρχαν»;

Ἐρχόμεθα εἰς τὸ I τμήμα (La Macédoine et la Grèce):

Εἰς τὴν σ. 5: α) Οἱ Ἕλληνες ἔρχονται ἀπὸ νότου (Les Hellènes... remontent vers le nord).
'Αλλὰ ποῖοι Ἕλληνες; Ἰῶνες, Ἀχαιοὶ ἢ Δωριεῖς; β) Ἡ Μακεδονία τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα εἶ-
ναι μικρὰ περιοχὴ ὀνομαζομένη Ἡμα(ν)θία (σημείωσις 9, σ. 125: «ce territoire est connu
sous le nom d'Emanthie»). Μυστηριωδῶς, χωρὶς νὰ λέγεται πόθεν ἔρχονται καὶ ποῖοι εἶναι,
ἐμφανίζονται οἱ Μακεδόνες, οἱ ὅποιοι ἐγκαθίστανται εἰς τὰς δύο ὄχθας τοῦ Vardar (Ἀξιοῦ)
μεταξὺ τῶν Στενὸν τοῦ Δεμίρ-Καπού καὶ τῆς σημερινῆς Θεσσαλονίκης. Ἄλλου λοιπὸν
εὐρίσκεται ἡ Μακεδονία-Ἡμθία, ἡ ἀνατολικὴ δηλαδὴ παραλία τοῦ Θερμαϊκοῦ, καὶ ἄλ-

λου ἐγκαθίστανται τὸ πρῶτον οἱ Μακεδόνες, εἰς τὰς δύο ὁχθας τοῦ Ἀξιοῦ, τὴν Ἀμφαξίτιδα. δ) Ἡ Πέλλα εἶναι τὰ Βοδενά: «Pella (Vodena), la ville des tombeaux royaux», σ. 5), Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ σ. ἀνεκάλυψε τοὺς μακεδονικοὺς βασιλικοὺς τάφους εἰς τὴν Πέλλαν, πρέπει νὰ εἰδοποιηθῇ ἡ ἑλληνικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία!

Εἰς τὴν σ. 6: Ἐπὶ Φιλίππου (356-336) καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου (336-323) ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διεισδύει εἰς τὴν Μακεδονίαν («la langue grecque s'infiltre dans le pays»). Ποίαν γλῶσσαν ὠμίουν ἄραγε μέχρι τότε ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος πρὸ τῆς διεισδύσεως τῆς ἑλληνικῆς; Ἐν τούτοις ὁ ἴδιος ὁ σ. εἰς τὴν σημ. 13 (σ. 125) ἔχει μεταφράσει εἰς τὴν γαλλικὴν τοὺς προειδοποιητικούς λόγους τοῦ πολὺ παλαιότερου Ἀλεξάνδρου Α' πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πρὸ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος λέγει: «Athéniens, je suis grec, mon origine tient aux temps le plus reculés». (Ἡροδ. IX, 45: *Αὐτός τε γὰρ Ἕλληγ γένος εἰμι τοῦρχαϊον καὶ ἀντ' ἐλευθέρης δεδουλωμένην οὐκ ἂν ἐθέλοιμι ὄραν τὴν Ἑλλάδα*). Μόνον ποὺ ὁ καλὸς Ἀλέξανδρος Α' εἰς τὴν σημ. 14 (σ. 126) βιάζεται νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὸ χρονοφόρον Παγγαῖον («il s'empare du mont Pangée, riche en minerais d'or»), τὸ ὅποιον πράγματι θὰ καταλάβῃ ἀργότερον ὁ Φίλιππος.

Εἰς τὸ II Τμήμα (la Macédoine romaine):

Εἰς τὴν σ. 13 ὁ σ. ἀγνοεῖ τὴν ρωμαϊκὴν Provincia Macedonia τοῦ 148 π.Χ. καὶ καλύπτει ὅλην τὴν ζωὴν τῆς Μακεδονίας ὡς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας πλεον μετὰ τὴν μοναδικὴν φράσιν: «la Macédoine se romanisait». Ἀν παραβλέψωμεν ὅσα ἄλλα ἀνεπαρκῆ ἢ ἐσφαλμένα λέγονται εἰς τὴν σ. 13 περὶ τῶν διοικητικῶν διαιρέσεων τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους κατὰ τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Διοκλητιανοῦ (π.χ. ἐσφαλμένως λέγεται ὅτι ὁ Διοκλητιανὸς διήρесе τὸ Κράτος εἰς τέσσαρας Praefecturas-Ἐπαρχότητας), λέγονται περαιτέρω καὶ τὰ ἐξῆς παράδοξα, προκειμένη περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν:

Εἰς τὴν σ. 14: α) Ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐνεφυτεύθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ βορρᾶ διὰ τῶν πόλεων τῆς Δαλματίας («par l'intermédiaire des villes de Dalmatie... et du nord de la péninsule»), παρ' ὅλον ὅτι μόλις πρὸ ὀλίγου ἐμνημονεύθῃ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς Φιλίππους, Θεσσαλονικὴν καὶ Βέροιαν. β) Ὅτι ὁ Ἄγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης ἐκάη ζωντανὸς εἰς τὸ Σίρμιον τὸ 303 (σημ. 36, σ. 129: «St. Démètre de Thessalonique brûlé vif en 303 à Sirmium»).

Εἰς τὴν σ. 15: α) Ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης ιδρύθῃ τὸν 2ον αἰῶνα («fondée au IIe siècle»). β) Ἐνθ' εἰς τὴν αὐτὴν σ. 15 ἀναφέρεται ὁ Ἀχόλιος, εἰς τὴν σημ. αὐτῆς 40 (σ. 130) ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἀλέξανδρος (305-335) βαπτίζει τὸν Θεοδοσίον Α' («qui administra le baptême à l'empereur Théodose»).

Εἰς τὴν σ. 16: α) Ὁ Γαλέριος κατανικᾷ τὸ 305 τοὺς Γότθους καὶ τοὺς Σαρμάτας, τοὺς ἐγκατασταθέντας τὸ 376 ὡς συμμάχους εἰς τὴν χώραν, καὶ κατὰ τὴν σημ. 45 (σ. 130) δι' αὐτὸ τὸ γεγονός ιδρύθῃ ἡ Ἀγίς τοῦ Γαλερίου εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν (καὶ ὄχι διὰ τὰς νίκας του κατὰ τῶν Πάρθων τῆς Μεσοποταμίας). β) Ἡ μάχη τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὅπου ἐφονεύθῃ ὁ Βάλης, ἐγένετο τὴν 9ην Αὐγούστου τοῦ 376 (καὶ ὄχι τοῦ 378). γ) Ὁ Ἀλάρικος ἀνηγορεύθῃ βασιλεὺς ὑπὸ τὸν στρατευμάτων του εἰς Θεσσαλονικίαν!

Εἰς τὴν σ. 17 ὁ σ. θέτει πρόβλημα ἱστορικῶν: «En ce qui concerne la Macédoine, on ne saurait fixer une date exacte de son détachement définitif de Rome et de celle de son rattachement à Constantinople». Τὴν ἱδρυσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ διὰ τῆς συμφωνίας Στιλζίνωνος-Αρκαδίου τέλει τοῦ 395 ἡ ἀρχὰς τοῦ 396 (πολιτικὴ ἀπόσπασις) καὶ τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ Ἰλλυρικοῦ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως τὸ 732 ὑπὸ Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου (ἐκκλησιαστικὴ ἀπόσπασις) τὰς ἀγνοεῖ ὁ συγγραφεὺς. Δι' αὐτὸν μόνον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ηρακλείου (610-641), ὅταν ἐπεκράτησεν ἡ ἑλληνικὴ ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Κράτους, παρεσύρθη ἡ Μακεδονία πρὸς τὸ Ἀνατολικὸν Κράτος («c'est à cette époque probablement, que la Macédoine bascule définitivement, et sans trop s'en apercevoir,

vers l' Orient. Détachée territorialement de l' Occident (πότες), elle échappait peu à peu à la juridiction de l' église romaine». 'Απίστευτον ότι ό σ. δέν γνωρίζει τά πραγματικά ιστορικά γεγονότα, άλλ' ίσως τοῦ εἶναι ἄχρηστα, ἀφοῦ δέν τόν ἐξυπηρετοῦν εἰς ό,τι θέλει νά ὑποστηρίξη.

Εἰς τό Τμήμα III (La Macédoine grecque):

Εἰς τήν σ. 18: α) Γίνεται λόγος περί 'Επαρχότητος τοῦ Σιρμίου: «La préfecture, Sirmium (Sremska Mitrovitza) sur le Save, était rattachée (πότες) à la juridiction de Rome». Μετά όμως τήν ίδρυσιν τοῦ 'Ανατολικοῦ 'Ιλλυρικοῦ τό 395/6 τό ἐναπομείναν τμήμα τοῦ 'Ιλλυρικοῦ, ἡ Παννονία Β, μετά τοῦ Σιρμίου, δέν ἀπετέλεσεν 'Επαρχότητα, ἀλλά «διοίκησιν» (diocese), ἡ ὁποία προσηρτήθη εἰς τήν 'Επαρχότητα 'Ιταλίας (βλ. V. G r u m e l, L' Illyricum de la mort de Valentinien I (375) à la mort de Stilichon (408). REB 9, 1951, σ. 34) καί παρέμεινε προστημένη εἰς αὐτήν μέχρι τοῦ 424, ἔτους τῆς συμφωνίας ἀρραβάνων τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ' καί τῆς Λικινίας-Εὐδοξίας, ἡ μέχρι τοῦ 437, ἔτους τῶν γάμων τῶν (βλ. P. L e m e r l e, Philippes et la Macédoine orientale à l' époque chrétienne et byzantine, I. Paris 1945, σ. 82, σημ. 3, ἐνθα ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία). β) Λέγεται ότι τό Σίρμιον κατεστράφη ὑπό τῶν Οὐννων τό 447 («en 447, après la destruction de Sirmium par les Huns»). Τό Σίρμιον όμως κατεστράφη ὑπό τῶν Οὐννων τό 441, ὄχι τό 447 (βλ. O. T a f r a l i, εἰς Mélanges d' archéologie et d' epigraphie byzantines, Paris 1913, σ. 28/9).

Παραλείπομεν ὅσα ἀνεπαρκέστατα λέγονται εἰς σ. 19/20 περί τῆς Πρώτης 'Ιουστινιανῆς (justiniana prima), ἀφοῦ ὄχι μόνον οὐδεμία παραπομπή εἰς τήν βιβλιογραφίαν περί τῆς πιθανῆς θέσεως αὐτῆς γίνεται, ἀλλ' οὔτε ἡ ἐκδοσις τῆς Νεαρᾶς XI τοῦ 535 τοῦ 'Ιουστινιανοῦ ἀναφέρεται, ἐκ τῆς ὁποίας παρατίθεται μεταφρασμένον κείμενον εἰς τήν σημ. 52 (σ. 132). 'Ας ἐβλεπε τοῦλάχιστον τό ἄρθρον τοῦ D. M a n o - Z i s s i, Justiniana prima (čaričin grad) εἰς Reall. z. byzant. Kunst-Lfg. 21, Stuttgart 1976, στ. 687-717.

Εἰς τήν σ. 21: Προκειμένου περί τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν ἐπὶ 'Ιουστίνου Β' (565-578) καί ἐπὶ Τιβερίου Β' (578-581) εἰς τοὺς λόγους τοῦ σ. ἀκούεται ἡ ἀντήχησις τῆς παλαιᾶς καί μὴ συζητησῆς πλέον ὑπὸ σοβαρῶν ιστορικῶν θεωριᾶς τοῦ Fallmerayer περί καταπλημμυρίσεως τῆς 'Ελλάδος ὑπὸ Σλάβων: «Les Slaves s' incrustaient; Ils se multiplièrent si rapidement que toute la contrée, en partie dépeuplée à la suite des invasions précédentes, semble devenir un pays slave, jusqu' à la Grèce et jusqu' au littoral d' Asie Mineure». Πρὸς ὑποστήριξιν τῶν λεγομένων παρατίθεται εἰς τήν σημ. 58 (σ. 133) μεταφρασμένον τό γνωστὸν διὰ τὴς ὑπερβολᾶς τὸν χωρίον τοῦ 'Ιωάννου ἐξ 'Εφέσου. Τό θέμα ἔχει τὸσον πολλὴ συζητηθῇ καί ὑπάρχει τὸσον μεγάλῃ περί αὐτοῦ βιβλιογραφία, ὥστε κανεῖς δέν εἶναι διατεθειμένος νά ἐπανεέλθῃ εἰς τὰς παλαιὰς συζητήσεις καί νά θεωρήσῃ ὡς σοβαρὰν ἐπιστημονικὴν γνώμην τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ θέματος διὰ προπαγανδιστικοῦ σκοποῦς. Σημειωτέον ότι εἰς τήν σημ. 60 (σ. 133) παρατίθενται μετὰ βεβαιότητος μὴ ἐπιδεχομένης συζητήσιν αἱ χρονολογίαι τῶν σλαβικῶν καί ἀβαροσλαβικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης (α' 26 'Οκτ. 584-β' 22 Σεπτ. 586-γ' τό 617-δ' τό 618-ε' τό 634), ληφθεῖσαι, χωρὶς τοῦτο νά ἀναφέρεται, ἀπὸ τῶν F r a n j o B a r i š i ć, Čuda Dimitrija Solunskog kao istoriski izvori, Belgard 1953 (Vizant. Instit. 2).

Εἰς τήν σ. 22: 'Η Μακεδονία δέν γλυτώνει βεβαίως ἀπὸ τὴν ὑποτιθέμενην σλαβικὴν πλημμυρίδα: «Les Slaves repeuplèrent le territoire de Macédoine déserté à la suite des invasions barbares». Οὔτε καί αὐτὴ ἡ Χαλκιδική, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἐγκαταστάθησαν Σλάβοι: «...formèrent des groupes distincts... sur les rives de la Strouma et en Chalkidique». Εἰς δὲ τήν σημ. 61 (σ. 134), ὅπου ἀναφέρονται αἱ εἰς τὴν Μακεδονίαν σχηματισθεῖσαι σποραδικαὶ Σκλαβηνίαι, λέγεται: α) «les Rinxili, du côté de la montagne Bechiet». Ὑπὸ τὸ μυστηριώδες ὄνομα Rinxili ὑποκρύπτονται βεβαίως οἱ λεγόμενοι Ρυγχῖνοι Σλάβοι ἢ, ὡς πρέπει τοῦτο νά διορθωθῇ, οἱ Ρηχῖνοι Σλάβοι, οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ρηχίου

ποταμίσκου, τοῦ ἐκχέοντος τὴν λίμνην Βόλβην εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον (κόλπον τοῦ Ὀρφانوῦ). Τὸ δὲ «montagne Bechiet» εἶναι αἱ λίμναι Λαγκαδᾶ καὶ Βόλβη, λεγόμεναι ἐπὶ τουρκοκρατίας «Μπεσίκια». β) «Les Dragouvites, sur la Bistritza et aux environs de Castoria». Οἱ Δρογουβίται Σλάβοι οὐτε μέχρις Ἀλιάκμονος ΝΔ οὐτε μέχρι Καστορίας ΒΔ ἔφθανον. Ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βεροίας δυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης, ὥς μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης Καμενιάτης, ἔκδ. Βόνν. σ. 496, στ. 5 κέ.: «(Ἡ πεδιάς τῆς Βεροίας περιέχει) καὶ ἀμφοτέρους τινὰς κόμας, ὧν αἱ μὲν πρὸς τῇ πόλει τελοῦσι, Δρογουβίται τινες καὶ Σαγουνδάτοι τὴν κλῆσιν ὀνομαζόμενοι». (Ἡ ἔκδ. Gertrudis Böhlig εἰς Corpus fontium historiae byzantinae, vol. IV, Series Berolinensis, Berlin, de Gruyter 1973, δὲν μᾶς εἶναι προστιτῆ).

Παρ' ὅλων ὅτι ὁ σ. ἀνωτέρω παρέστησε τὴν Μακεδονίαν κενὴν Ἑλλήνων κατοίκων καὶ πλημμυρισμένην ἀπὸ Σλάβους (ἐνὸς πράγματι αἱ Σκλαβηναὶ δὲν ἦσαν παρὰ ὀλίγαι δισπαρμέναι σλαβικαὶ νησιδές), ἐν τούτοις εἰς τὴν αὐτὴν σ. 22 ὁμολογεῖ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξέλληθινσαν πολλοὺς Σλάβους: «Les grecs durent résister la slavisation, mais parvinrent à heléniser beaucoup de Slaves». Πῶς γίνεται ἐξελληνισμὸς χωρὶς ἐλληνικὸν πρὶβάλλον; Περί αὐτῶν θὰ τὸν διεφώτιζεν ἡ τελευταία ἐργασία τοῦ V. P o p o v i ć, Les témoins archéologiques des invasions avaro-slaves dans l' Illyricum byzantin. Mém. École Franç. de Rome 87 (1975) 445-504.

Εἰς τὴν σ. 23: Ὁ σ. ἐπανερχεται εἰς τοὺς ἀπαράδεκτους ἰσχυρισμοὺς του: «En Macédoine il ne restait presque de Chrétiens: beaucoup avaient été emmenés en captivité ou s'étaient enfuis vers Thessalonique ou Constantinople», ὥς καὶ εἰς τὰς ἐξοργιστικὰς ἀντιφάσεις του: «Les slaves partageaient désormais l' existence monotone de la classe paysanne grecque déjà établi dans le pays» (!). Ἐπὶ πλεὺν ἐπιχειρεῖ, χωρὶς κομμίαν μαρτυρίαν πηγῆς, νὰ μᾶς πληροφορήσῃ, τί ἐσκέπτετο ὁ Ἡράκλειος διὰ τὰς σλαβικὰς ἐγκαταστάσεις.: «Héraclius pensait qu' il était préférable de composer avec ces tribus guerrières, de les traiter en douceur, en sujets bénévoles, en amis indépendants, ainsi pourrait-on écarter le danger qui planait autant sur le pouvoir civil que sur le pouvoir religieux. Les Slaves n' avaient pas été vaincus par la force, peut-être pourrait-on les réduire par une conversion à la foi chrétienne». Κρατικὸς ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σλάβων ἐπὶ Ἡρακλείου δὲν ὑπάρχει. Ταῦτα ἀνήκουν μάλλον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Φωτίου καὶ ὄχι τοῦ Ἡρακλείου.

Εἰς τὸ Τμήμα IV (La Macédoine bulgare) συνεχίζονται αἱ ἱστορικαὶ ἀνακρίβειαι τοῦ συγγραφέως:

Εἰς τὴν σ. 24: Οἱ Βούλγαροι τοῦ Ἀσπαρούχ (Ἰσπερίχ, παλαιοβουλγαρικά, ὄχι ἑλληνικά) ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν ἀφοῦ ἐπολιόρκησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν («après avoir assiégé Constantinople», 669-678). Εἶναι γνωστὰ ὅσα λέγουν ὁ Θεοφάνης, 356, 358 καὶ 359 καὶ ὁ Νικηφόρος, 24 καὶ 35, διὰ τοὺς ἀνεπιτυχεῖς ἀγῶνας τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου τοῦ Κωνσταντίνου Δ' τὸ 680 εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως καὶ εἰς τὰ ἀνθυγιεινὰ ἔλη τῆς Δοβρουσῆς ἐναντίον τῶν εἰσβαλόντων Βουλγάρων, διὰ προέλασιν τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βάρνας καὶ διὰ τὴν σύναψιν συνθήκης (ἐτήσια πάκτα) μετὰ τῶν Βυζαντινῶν, δυνάμει τῆς ὁποίας οἱ Βούλγαροι ἐγκατεστάθησαν τὸ 680/1 μετὰ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἰμοῦ. Οὐδέποτε λοιπὸν ἐπολιόρκησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ Βούλγαροι τοῦ Ἀσπαρούχ. (Βλ. καὶ E. K. C h r y s o s, Zur Gründung des ersten bulgarischen Staates, Cyrillomethodianum 2, 1972, 1-7).

Εἰς τὴν σ. 25: Ὁ Κροῦμος εἰσέβαλε καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν («Kroum pénétrea en Thrace et en Macédoine»). Εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Κροῦμος δὲν ἔφθασε ποτέ. Ἐκινεῖτο μετὰ τὸ Ἀδριανουπόλεως, Κωνσταντινουπόλεως καὶ παραλείπει τὸ Εὐζείνου.

Εἰς τὴν σ. 26: Τὰ γνωστὰ responsa ad consulta Bulgarorum τοῦ πάπα Νικολάου Α' τοῦ Μεγάλου (851-867) πρὸς τὸν ἐρωτῶντα Βόριδα-Μιχαὴλ τῆς Βουλγαρίας δεικνύουν τὸ πολιτιστικὸν ἐπίπεδον (ὀρθῶς), εἰς τὸ ὁποῖον ὁμοῦ εὐρίσκοντο κατὰ τὸν σ.: «Les Bulgares et

les Macédoniens au milieu du IXe siècle». Ποιοι Μακεδόνες; Ἡ ἱστορική Μακεδονία δὲν ἦτο Βουλγαρία καὶ αἱ συγχωνευθεῖσαι μὲ τοὺς Βουλγάρους ἐπὶ σλαβικαὶ φυλαὶ τῆς Βουλγαρίας δὲν ἤμποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν Μακεδόνες. Ἐν τούτοις ὁ σ. ἐπιμένει:

Εἰς σ. 27: «ainsi les Slaves qui formaient l'élément le plus important de la population de Macédoine furent assujettis à l'Église bulgare».

Δὲν θὰ ἐπροσθέτομεν τίποτε, πλὴν κόπων εἰς τὸν ἀναγνώστην, ἐὰν ἐσταχυολογοῦσαμεν τὰς διαστρεβλώσεις τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, αἱ ὁποῖαι περιέχονται εἰς τὰς σσ. 27-30, τὰς ἀφηγουμένας περιληπτικῶς τὴν δρᾶσιν τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ τῶν μαθητῶν τῶν εἰς τὸν σλαβικὸν κόσμον, καὶ εἰς τὰς σσ. 30-32, τὰς ἀφηγουμένας περιληπτικῶς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Α' Βουλγαρικοῦ Κράτους (τοῦ Συμεὼν) ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ. Περὶ τοῦ τελευταίου ἀγνοεῖ βεβαίως καὶ τὴν ἐργασίαν τῆς Vasilica Tirkova-Zaimova, Les frontières occidentales des territoires conquis par Tzimiscès. Recherches de géographie historique, Sofia 1975, 173-178.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὸ κύριον θέμα τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος ἐξιστορεῖ εἰς τρία μέρη (Β', Γ' καὶ Δ') τὴν Ἱδρυσιν, τὴν κατάπτωσιν καὶ τὸ τέλος τῆς Σλαβο-Μακεδονικῆς Αὐτοκρατορίας («empire slavo-Macédonien»): Διατί ὁμως Σλαβικῆς καὶ ὄχι Βουλγαρικῆς καὶ διατί Μακεδονικῆς καὶ ὄχι Ἑλληνικῆς (Βουλγαρο-ελληνικῆς λοιπὸν) Αὐτοκρατορίας, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ σ. λέγει εἰς τὴν σελ. 36: «à l'époque de Samuel, la région entière de Macédoine était exclusivement peuplée de Grecs, de Bulgares ou de Serbes: Ἀπὸ ποῦ ἐξεφύτρωσαν Σλάβοι, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι Βούλγαροι ἢ Σέρβοι, καὶ ἀπὸ ποῦ ἐξεφύτρωσαν Μακεδόνες, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι Ἕλληνες, καὶ πρέπει ἢ ἐν λόγῳ Αὐτοκρατορία νὰ ὀνομάζεται Σλαβο-Μακεδονική; Ἄς κάμωμεν ὁμως ὑπομονὴν καὶ ἄς ἰδοῦμε τὰ τρία Μέρη, ἕκαστον χωριστά.

Τὸ Β' Μέρος (σ.33-63): L'empire slavo-macédonien (969-1000) περιέχει: I. Συγκέντρωση τῶν ἱστορικῶν γνώσεών μας. II. Τὴν ἀρχὴν τοῦ Μακεδονικοῦ Κράτους (état macédonien- αὐτὴν τὴν φορὰν οὔτε Σλαβικῆς οὔτε Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ Κράτους Μακεδονικοῦ). Καὶ III. Τὰ νικηφόρα ἔτη (αὐτοῦ).

I. Εἰς τὰς «ἱστορικὰς γνώσεις» ἐκτίθενται: α) Αἱ ὑποθέσεις τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν (σ.33-36), ἦτοι: 1. Ἡ ἀφήγησις τῶν γεγονότων ὑπὸ τοῦ Ρώσου ἱστορικοῦ A. Hilferding, Lettres sur l'histoire des Serbes et des Bulgares, Belgrade 1857-1860, ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὰς 13 «listinas dalmaticas» τοῦ 994 δῆθεν, τὰς κατασκευασθείσας (πλὴν τῆς πρώτης) ὑπὸ Δαλματῶν μοναχῶν εἰς Τύρνοβον μετὰ τοῦ 12ου καὶ τοῦ 13ου αἰῶνος (βλ. σημ. τοῦ σ.115 εἰς σελ.141) καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρξε Δυτικὸν Βουλγαρικὸν Κράτος, ἀλλ' ὁ ἱσχυρὸς βογιάρος Σισμάν Μῶρ, πατὴρ (δῆθεν) τῶν Κομητοπούλων, μὲ τὸν θάνατον τοῦ Πέτρου τοῦ 969 ἀνεκρύνθη ὑπὸ τῶν βογιάρων τσάρος τῆς Βουλγαρίας καὶ μὲ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ τὸ 976 ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ Βυζαντίου, συνεχιζὼν οὕτω τὴν ζωὴν τοῦ μόνου καὶ ἐνιαίου Βουλγαρικοῦ Κράτους. 2. Ἡ ἀφήγησις τῶν γεγονότων ὑπὸ τοῦ Ρώσου ἱστορικοῦ M. Drinov, Les Slaves du sud et Byzance au Xe siècle, Moscou 1875, ἡ ὁποία ἐλέγχθη ὅτι στηρίζεται εἰς νόθα ἔγγραφα (βλ. σημ. 118 τοῦ σ. εἰς σελ. 142) καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπῆρξε Δυτικὸν Βουλγαρικὸν Κράτος, ὅταν ἦδη τὸ 963 ὁ Σισμάν ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ τσάρου Πέτρου τῆς Πρεσθλάβας καὶ ἀνεκρύνθη τσάρος εἰς τὴν Πρέσπαν καὶ τὴν Ἀχρίδα, δημιουργηθέντος οὕτω Δυτικοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους τοῦ Σισμάν καὶ Ἀνατολικοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους τοῦ Πέτρου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Τσιμισκῆς τὸ 971 κατέκτησε μόνον τὸ Ἀνατολικὸν τοῦ Πέτρου. Τὴν ἀποψιν αὐτὴν τοῦ M. Drinov ἐδέχθησαν ὁ G. Jiretschek, Histoire des Bulgares, Sofia 1886 (νέα ἐκδ. 1931), καὶ ὁ G. Schlumberger, L'Épopée byzantine à la fin du Xe siècle, Paris 1905. Δι' ἄλλας ἀντιφατικὰς μετὰ τὸν θεωρίαν ὁ ἡμέτερος σ. παραπέμπει (σημ. 113 εἰς σελ. 141) εἰς τὸ ἄρ-

θρον του Ljoubicha Doklestitch, L' état macédonien de Samuel dans l' historiographie et la publication bourgeoise serbe au XIXe siècle, το δημοσιευθὲν εἰς τὰ Πρακτικά τῆς ἀπὸ 10-15 Ὀκτ. 1969 εἰς Πρέσπαν ἐορτασθείσης Χιλιετηρίδος τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Κομητοπούλων καὶ τῆς Ἰδρύσεως τοῦ Κράτους τοῦ Σαμουήλ, τὰ δημοσιευθέντα εἰς Σκόπια τὸ 1971. Ὁ ἴδιος ὁ σ. δὲν λαμβάνει πρὸς τὸ παρὸν θέσιν ἔναντι τῶν ἀπόψεων αὐτῶν.

β) Αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ βυζαντινῆς προελεύσεως (σ. 36-38). Γνωστοῦ ὄντος ὅτι αὐταὶ δὲν εἶναι πολλαὶ καὶ αἱ ὑπάρχουσαι δὲν εἶναι πλήρεις, ὁ σ. περιλαμβάνει εἰς τὴν συνοπτικὴν ἐπισκόπησιν αὐτῶν τὸν Λέοντα τὸν Διάκονον, τὸν Ἰωάννην Γεωμέτρην, τὸν Βίον Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε», τὸν Πανηγυρικὸν τοῦ Ἀγ. Φωτίου τῆς Θεσσαλίας, τὸν Βίον τοῦ Ἀγ. Ἀχιλλεῖου, τὸ Τακτικὸν τοῦ Νικηφόρου Οὐρανοῦ, τὸ Στρατηγικὸν τοῦ Κεκαυμένου, τὰ τρία χρυσόβουλλα τοῦ Βασιλείου Β' τοῦ 1019/20, τὰ διασωθέντα εἰς τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Μιχαήλ Η' τοῦ 1272, τὸ Χρονικὸν τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτζη, τὸ σπουδαιότερον ὄλων, τὸ ἀντιγράφων τὸν Σκυλίτζην Χρονικὸν τοῦ Γεωργίου Κεδρηνοῦ, τὸ Χρονικὸν τοῦ Μιχαήλ Ἀταλειαίου καὶ τὸ Χρονικὸν τοῦ πολὺ μεταγενεστέρου Ἰωάννου Ζωναρά.

Ὁ σ. ὁμῶς λαμβάνει τὰς περὶ τῶν πηγῶν αὐτῶν γενικὰς πληροφορίας του, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκ δευτέρας χειρὸς (λίαν πιθανῶς ἐκ τοῦ ἄρθρου τοῦ St. Antoljak, *Regard critique des sources pour l'état de Samuel, jusqu' en 1014*, τοῦ δημοσιευμένου εἰς τὰ Πρακτικά τῆς ἀναφερθείσης Χιλιετηρίδος τῶν Κομητοπούλων (βλ. σημ. αὐτοῦ 127 εἰς σελ. 143), καὶ ἀπὸ τὰς Sources byzantines pour l'histoire des peuples de Yougoslavie, Belgrade 1966, τῶν G. Ostrogorsky - F. Barišić, τοῦ Byzant. Instit. τόμ. III τοῦ Βελιγραδίου. Δὲν ἀναφέρει τὴν ἐκδ. J. Kalić - B. Ferjancić - N. Radosević, *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije IV. (Fontes byzantini historiam populorum Jugoslaviae spectantes IV)*, Beograd 1971, τοῦ Byzant. Instit. τόμ. IV τοῦ Βελιγραδίου καὶ οὗτοι: 1) Δὲν ἀναφέρει τὰς ἐκδόσεις τῶν πηγῶν αὐτῶν. Εἶναι φανερόν, ὅτι δὲν γνωρίζει Ἑλληνικὰ καὶ χρησιμοποιεῖ μόνον τὰς σλαβικὰς μεταφράσεις βυζαντινῶν κειμένων ἀπὸ τὰς ἀναφερθείσας sources byzantines. Δὲν ἀναφέρει τυχὸν περὶ αὐτῶν βιβλιογραφίαν, π.χ. δὲν λέγει ποῦ εὐρίσκονται τὰ κείμενα τῶν τριῶν χρυσόβουλων τοῦ Βασιλείου Β', τὰ ὁποῖα ἀναφέρει. Ἐνα βλέμμα ὁμῶς εἰς τοῦ G. Ostrogorsky, *Geschichte* (München 1952), σ. 173, σημ. 6, (ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἀγγλικὴ ἐκδοσις τῆς Ἱστορίας τοῦ G. Ostrogorsky δὲν μᾶς εἶναι προσιτῆ), θὰ τοῦ ἐδίδε τὴν κριτικὴν ἐκδόσιν τῶν ὑπὸ τοῦ V. N. Benešević (1911) καὶ τὴν σχετικὴν μελέτην τοῦ B. Granić εἰς «Byzantion» 12 (1937) 215 κ.ἑ. 2) Παραλείπει πηγὰς, ὅπως π.χ. τὸ Α' βιβλίον τῆς Χρονογραφίας τοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ, ὅπου ὑπάρχει σύντομον τμήμα περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου Β' (ἐκδ. E. Renauld, τόμ. 1-2, Paris 1926/28). 3) Περιπίπτει εἰς ἱστορικὰ λάθη. Εἰς τὴν σ. 37 π.χ. λέγει ὅτι ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς ὑπῆρξεν ὁ νικητὴς τοῦ Σαμουήλ εἰς τὸ Κλειδίον τὸ 1014 («Nicéphore Ouranos, futur vainqueur de Samuel en 1014»), ἐνῶ ὁ πλῆξας τὸν Σαμουήλ ἐκ τῶν νώτων εἰς τὸ Κλειδίον ἦτο ὁ Νικηφόρος Σειφίας (Κεδρην., Βόνν. II, σ. 457-458. Ἡ ἐκδ. τοῦ Σκυλίτζη ὑπὸ J. Thurn εἰς *Corpus Fontium Hist. Byzant. V. Series Berolinensis*, Berlin 1973, δὲν μᾶς εἶναι προσιτῆ).

γ) Αἱ μὴ ἑλληνικαὶ πηγαὶ (σ. 38-40). Ἀξιολογοῦνται (ὀρθῶς) τὸ Χρονικὸν τῆς Ἀντιοχείας (1015-1028) τοῦ Χριστιανοῦ Ἀραβος Yahija (+1066) καὶ τοῦ ἀντιγράμμαντος αὐτὸ κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα (ὡς ὁ Κεδρηνὸς τὸν Σκυλίτζην) Ἀραβος Al Maklin, ἡ Χρονογραφία τοῦ Ἀρμενίου Στεφάνου τοῦ Ταρωνίτου, γνωστοῦ ὡς Assolik, καὶ ἡ ἀντλήσασα ἐξ αὐτῆς Χρονογραφία (962-1036) τοῦ Ἀρμενίου Ματθαίου τῆς Ἐδέσσης κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα, ὡς καὶ αἱ περιέχουσαι σποραδικὰς καὶ πολλὰς ἐσφαλμένας εἰδήσεις δυτικαὶ πηγαὶ, ὅπως τὰ Annales von Hildesheim τοῦ Lambertus, τὸ Χρονικὸν τῆς Διοκλείας ἐκ τοῦ 12ου αἰῶνος καὶ ἄλλαι τιναὶ σποραδικαὶ εἰδήσεις πολὺ μεταγενέστεραι.

Μετὰ τὴν παρέλασιν αὐτῇν γνωμῶν καὶ πηγῶν, ἀχρήστων μετὰ χρησίμων καὶ ἀσημάν-

των μετά σημαντικών, καταφαίνεται περί τίνος πρόκειται. 'Ο σ. δὲν πρόκειται νὰ κάμη ἔρευναν, μελετᾶν ὁ ἴδιος τὰς πηγὰς του καὶ ἐλέγχων τὴν βιβλιογραφίαν του, ἀλλὰ «μαθητικὴν ἔκθεσιν» περὶ τοῦ τί ἀνέγνωσεν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν, ἡ ὁποία τοῦ ὑπεδείχθη. 'Ας ἴδωμεν ὅμως πῶς ἐκθέτει τὰ πράγματα εἰς τὸ δεῦτερον καὶ τρίτον τμήμα τοῦ Β' Μέρους:

II. 'Η ἀρχὴ τοῦ σλαβο-μακεδονικοῦ Κράτους (σ. 40-50): α) 'Η καταγωγὴ τοῦ Σαμουὴλ (σ. 40-43): 'Ο σ. δηλᾶνει ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἡ καταγωγὴ τοῦ Σαμουήλ, παρὰ τὰς ἑρεῦνας, δὲν ἔχει διαλευκανθῇ καὶ ἐκθέτει πρῶτον τὰς ἀπόψεις τοῦ V. I. R. Petkovitch, Une hypothèse sur le tsar Samuel, Paris 1919, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Σαμουήλ κατάγεται ἀπὸ τοὺς Βαρδариώτας Τούρκους, ἀπὸ τοὺς Πέρσας δηλαδή, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν ἐπὶ τοῦ 'Αξιόυ ὁ Θεόφιλος (829-849) καὶ οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὸν σ. (σ. 41), «essaimèrent par la suite sur les rives du lac d' Ochrida», «se trouvent noyés au milieu de l' immigration slave», «des bulgares... conquièrent la region où étaient installés les Vardariotes», τὸ δὲ σύνθησε εἰς αὐτοὺς ὁ νομα Μόρκος εἶχεν ὁ πατὴρ τοῦ Σαμουήλ Σισμάν Μόρκος. Παραμύθια! 'Ο σ. ὄφειλε νὰ γνωρίζῃ ὅτι οἱ Πέρσαι τοῦ Θεοφίλου κατενεμήθησαν ἀνὰ δύο χιλιάδας εἰς (15 τοὺλάχιστον) θέματα (Θεοφάν. Συνεχ. Βόνν. σ. 125,4) καὶ ἀπερροφήθησαν, οἱ δὲ Βαρδариώται Τούρκοι εἶναι μᾶλλον Οὐγγροι αἰχμάλωτοι τῶν οὐγγρικῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 10ου αἰῶνος ἐγκατασταθέντες ἐπὶ Ῥωμανοῦ Β' (959-963) ἢ ἐπὶ Νικηφόρου Β' Φωκά (963-969) εἰς τὰς ὄχθας τοῦ 'Αξιόυ καὶ εἰς τὸ ὕψος τῆς σημερινῆς Γευγελῆς. 'Εκατὸν ἔτη λοιπὸν ἀργότερον. Βλ. Σ τ. Π. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, Βυζαντινὰ Μελέτα V (Σύμμεικτα), Θεσσαλονίκη 1937, σ. 513-520: 'Η 'Αχριδὴ καὶ ἡ ἐπισκοπὴ τῆς. Οἱ Τούρκοι Βαρδариώται, ὅπου πηγαὶ καὶ βιβλιογραφία. Βλ. καὶ νεώτεροι: N. O i k o n o m i d e s, Vardariotes—W. L. ND. R-V. N. ND. R: Hongrois installés dans la vallée du Vardar en 934, «Südost—Forschungen» 32 (1973) 1-8 καὶ H. G ö c k e n j a n, Forschungsberichte zur Geschichte der Turkvölker im Mittelalter I: Die Vardarioten, «Jahrbücher der Geschichte Europas» 21 (1973) 423-441, οἱ ὁποῖοι χρονολογοῦν τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Οὐγγρων Βαρδариωτῶν ἐνωρίτερον (934).

Κατόπιν τῶν βυζαντινῶν εἰδήσεων περὶ κόμητος Νικολάου, διοικητοῦ βουλγαρικῆς ἐπαρχίας, τῶν τεσσάρων υἱῶν αὐτοῦ μὲ τὰ βιβλικά ὀνόματα, τῶν Κομητοποῦλων, καὶ τοῦ ἄρμενικοῦ ὀνόματος τῆς μητρὸς αὐτῶν, Ριψιμία, ὁ V. Petkovitch κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Σαμουήλ ἦτο Τούρκος ἐξ 'Αρμενίας ἑλθὼν μὲ τοὺς ἐγκατασταθέντας εἰς Μακεδονίαν ἀπὸ τοῦ Θεοφίλου Πέρσας. 'Ο σ. οὐδεμίαν θέσιν λαμβάνει εἰς ταῦτα καὶ προχωρεῖ εἰς τὰς ἀπόψεις τοῦ N. A d o n t z, Samuel l' arménien, roi des bulgares. Mémoire de l'Académie Royale de Belgique, Bruxelles 1938, τὰς στηριζομένας εἰς τὰς πληροφορίες τοῦ 'Αρμενίου Στεφάνου Ταρονίτου (Assolik) περὶ τῆς ἄρμενικῆς καταγωγῆς τοῦ Σαμουήλ, ἐπαναλαμβάνων μόνον τὰς ἐπικρίσεις ἐπὶ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Assolik τοῦ G. O s t r o g o r s k y, Geschichte (1952), σ. 241, σημ. 1, καὶ ἄλλων νεωτέρων (βλ. σημ. 159 εἰς σ. 148), καὶ ἄνωθ' ἐβεβαίως τὰς ἀπόψεις τοῦ W. S e i b t, Untersuchungen zur Vor- und Frühgeschichte der «bulgarischen» Kometopulen, «Handes Amsorya» 89(1975) 66-98.

Πρὸς καταπόνησιν τοῦ ἀναγνώστου προστίθενται ἀκόμη καὶ ὅσα ἐσφαλμένα ἐλέχθησαν εἰς τὴν σλαβικὴν βιβλιογραφίαν βάσει τῶν νόθων «Δαλματικῶν φύλλων» (Dalmatinske listine), τῶν ἐκδοθέντων ὑπὸ F. R a c h k i, Documenta historiae croaticae, Zagreb 1877, σ. 24, σ. 25, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ὁ σ. προηγουμένως (σημ. 115 εἰς σ. 141 καὶ σημ. 144 εἰς σ. 145) εἶχε καταγγεῖλει ὡς θεωρούμενα εἰς τὴν βιβλιογραφίαν του νόθα. 'Αλλ' ὁ σ. κατεπόνησεν ἥδον τὸν ἀναγνώστην μὲ ὅσα ἐσφαλμένα ἔχουν λεχθῇ εἰς τὴν σλαβικὴν βιβλιογραφίαν περὶ Σισμάν, ὡς πατρὸς δῆθεν τοῦ Σαμουήλ, διὰ νὰ εἰπῇ τώρα, καὶ μάλιστα εἰς ὑποσημείωσιν (σημ. 163 εἰς σ. 148) ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητα οἱ τρεῖς Σισμάν ἐβασίλευσαν εἰς τὸ Βιδίνιον κατὰ τὸ Δεύτερον Βουλγαρικὸν Κράτος ἀπὸ 1325-1371. Πρὸς τί λοιπὸν τόσα σοβαροφανῆ περὶ Σισμάν προηγουμένως; 'Η ἐπίδειξις γνώσεως τῆς παλαιότερας βιβλιογρα-

φίας χωρίς αξιολόγησιν αὐτῆς δὲν ἀποτελεῖ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. 'Ἄλλ' ὅ σ. μας δὲν κά-
μαι ἔρευναν. Περί τῆς καταγωγῆς τοῦ Σαμουὴλ καταλήγει εἰς τὸ εὐκόλον συμπέρασμα, σ.
43, ὅτι : «La question des origines de Samuel et de sa famille continue donc, faute de sources
indiscutables, à poser une énigme historique».

β) Ἡ ἱδρυσις τοῦ σλαβο-μακεδονικοῦ Κράτους (σ. 43-47): Ἡ γνώμη, ὅτι ἡ περὶ τὰ Βε-
λεσσά καὶ τὰ Βιτώλια περιοχῆς τοῦ Βερζιτῶν Σλάβων, τῶν γνωστῶν ἐκ τῶν σλαβικῶν
ἐπιδρομῶν τοῦ 7ου αἰῶνος, ἡ κατακτηθεῖσα ἐπὶ Βόριδος Α' καὶ Συμεὼν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων
ἀπετέλεσε τὴν κοιτίδα «d' un nouvel état dont les capitales furent Prespa, puis Ochrida» (σημ.
164, σ. 148), ἀποτελεῖ ἀπλὴν εἰκασίαν, εἰς τὴν ὅποιαν ὁ σ. πιστεύει χωρὶς ἀποδείξεις. Δη-
γεῖται κατόπιν τὰ γεγονότα, ὅπως τὰ ἀφηγοῦνται αἱ μεταφράσεις αὐτοῦ τῶν βυζαντινῶν
πηγῶν (Σκυλίτζης-Κεδρηνός), τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν Κομητοπούλων, ἀλλὰ δὲν
θέτει προβλήματα οὔτε ἀναζητεῖ λύσεις. Ὅπως π.χ. τὸ πρόβλημα, ὅπως ἔπαινον ἐπὶ ἀναστάσις
τῶν Κομητοπούλων πρὸ τοῦ 976, ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ Τιμισκῆ: Κατὰ τὸν σ., στηριζό-
μενον εἰς τὴν γνώμην τοῦ St. Antoljak, L' état de Samuel, Skorpe 1969, «le souleve-
ment de Comitopoules date de 969» (σημ. 169, σ. 149). Τοῦτο ὅμως δὲν γίνεται δεκτόν. Βλ.
G. Ostrogorsky, Geschichte (1952), σ. 242, σημ. 1, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Adontz καὶ τοῦ
Runciman θεωρεῖ μετατεθειμένον τὸ χωρίον τοῦ Σκυλίτζη-Κεδρηνού, Βόνν. II, σ. 347. Βλ.
ὁμως Alice Leroy-Molinghen, Les fils de Pierre de Bulgarie et les Comitopoules,
«Byzantion» 42 (1972) 405-419, ὅπου ὑποστηρίζονται διάφορα τούτων.

Ἡ παρουσία Βουλγάρων ἀπεσταλμένων μεταξὺ καὶ ἄλλων ἀπεσταλμένων διαφόρων
ἐθνοτήτων τὸ Πάσχα τοῦ 973 εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Ὁθωνος Α' τῆς Γερμανίας εἰς τὸ Quedling-
bourg, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὰ Annales τοῦ Lambertus, δὲν φαίνεται λογικῶς
νὰ εἶχε σκοπόν, ὡς λέγει ὁ σ. (σ. 45), στηριζόμενος εἰς τὸν St. Antoljak, Envoi d'
une ambassade des Comitopoules à Quedlingbourg (973), σ. 21 κ.ε., (βλ. σημ. 176, σ. 150)
«pour reclaimer aide contre Byzance». Τὸ αἴτημα θὰ ἦτο μωρόν, ἀφοῦ τὴν 14ην Ἀπριλίου
ἐωρτάσθησαν εἰς τὴν Ρώμην οἱ γάμοι τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὁθωνος Α' μὲ τὴν βυζαντινὴν πριγκί-
πισσαν Θεοφανῶ καὶ αἱ σχέσεις βυζαντίου καὶ Ὁθωνος Α' ἦσαν φιλικώταται. Βλ. τελευταί-
ως W. Onsgor, Die Heirat Kaiser Ottos II. mit der Byzantinerin Theophano (972),
«Braunschweigisches Jahrb.» 54 (1973) 24-60. Μᾶλλον ἐπρόκειτο περὶ συγχαρητηρίων ἐπι-
σκέψεων τῶν διαφόρων πρέσβων, ἡ δὲ παρουσία καὶ Βουλγάρων μεταξὺ αὐτῶν, δεδομένου
ὅτι Βουλγαρικὸν Κράτος ἀπὸ τοῦ 971 δὲν ὑπάρχει, καταλυθὲν ὑπὸ τοῦ Τιμισκῆ, σημαίνει
δύο τινά: α) ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Τιμισκῆ μὴ καταληφθὲν δυτικὸν τμήμα τῆς Βουλγαρίας, ὅπου
ἐκυβέρνην οἱ Κομητοποῦλοι, ἀπελάμβανε κάποιας αὐτονομίας καὶ διπλωματικῆς ἀναγνω-
ρίσεως, καὶ β) ὅτι πρὸ τοῦ 976 δὲν ὑπῆρξεν ἐπανάστασις τῶν Κομητοπούλων.

Τὴν αὐτονομίαν αὐτὴν λέγει ὁ σ. ὅτι ἀπώλεσε «la Macédoine» (;) ἀπὸ τοῦ 973-976 καὶ
ἔγενετο βυζαντινὴ ἐπαρχία (σ. 46), στηριζόμενος εἰς τὸν J. Prokitch, Début d' un em-
pire slave (σημ. 177, σ. 150 μὲ κακὴν παραπομπήν, ἐνὼ μᾶλλον προκειται περὶ τῆς Forma-
tion d' un empire slave en Macédoine au Xe siècle, Belgrade 1908, βλ. βιβλιογραφίαν εἰς σ.
207), χωρὶς οὐδεμίαν πληροφορίαν πηγῆς, καὶ κατόπιν ἀφηγεῖται τὰ τῆς ἐπανάστασεως
τῶν Κομητοπούλων τὸν Ἰανουάριον τοῦ 976 καὶ περὶ τῆς τύχης τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν
(σ. 46/7), ὅπως ἐκτέθουν ταῦτα αἱ βυζαντιναὶ πηγαὶ (Σκυλίτζης-Κεδρηνός, Βόνν. II, σ. 434-
435). Διὰ τὸ λοιπὸν ἐταλαιπώρησε τὸν ἀναγνώστην μὲ τὰς ἀστηρίκτους γνώμας τῆς σλαβι-
κῆς τοῦ βιβλιογραφίας περὶ ἐπανάστασεως τῶν Κομητοπούλων τὸ 969; (Βλ. σ. 44 καὶ σημ.
169 εἰς σ. 149).

γ) Ἡ ἀρχὴ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Σαμουὴλ (σ. 47-50). Ὁ σ. δέχεται μίαν πρώτην ἐπα-
νάστασιν τῶν Κομητοπούλων εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τσάρου Πέτρου τὸν Ἰανουάριον
τοῦ 969, ἐπανάστασιν ἀντι-βουλγαρικὴν μᾶς περιοχῆς μὴ ἀποσπασθείσης ἀκόμη ἀπὸ τὸ
βουλγαρικὸν Κράτος, κατὰ τὴν ὅποιαν δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ κόμητος Νικολάου

και ή όποία επέφερε παροδικήν άπελευθέρωσιν της «Μακεδονίας», «séparée de la Bulgarie maintenant anéantie par les Grecs» (σ.47). Πώς νά έννοήσωμεν όμως τούτο, όταν τό «maintenant anéantie» πρέπει νά άναχθή εις τό 971, έτος της κατακτήσεως της Βουλγαρίας ύπό του Τσιμισκή, δύο έτη λοιπόν άργότερον; Δέν έδημιούργησε λοιπόν ή αντι-βουλγαρική αυτή επανάστασις χωριστόν δυτικόν βουλγαρικόν Κράτος, τό όποϊόν δέν κατέλαβεν ό Τσιμισκή τό 971, όπως δέχονται μερικοί Σλάβοι ιστορικοί; Ή δέ ύπήρξε κών αντι-βουλγαρική επανάστασις τών Κομητοπούλων τό 969 ούδέ χωριστόν δυτικόν βουλγαρικόν Κράτος, άφεθέν έλευθερον ύπό του Τσιμισκή τό 971, όπως ύπεστήριζεν ό D. Anastasijevič, L' hypothèse de la Bulgarie occidentale, «Recueil Uspensky» I (1930) 20 κ.έ., και όπως δέχεται ό G. Ostrogorsky, Geschichte (1952), σ. 242, σημ. 1; Διατί ό σ. παρασιωπά τά προβλήματα αυτά; Διότι έχει ιδιικήν του άναπόδεικτον θεωρίαν περί πρώτης αντιβουλγαρικής επαναστάσεως τό 969, χωρίς δημιουργίαν χωριστό Κράτους.

Μετά τόν θάνατον του Τσιμισκή την 10ην Ίανουαρίου του 976 έγένετο πράγματι ή γνωστή αντι-βυζαντινή άπελευθερωτική επανάστασις τών τεσσάρων άδελφών Κομητοπούλων, οι όποιοι, κατά τόν συγγραφέα (σ. 48), εφήρμοσαν επί εξ μηνών (άπό της 10ης Ίανουαρίου 976, ήμερομηνίας θανάτου του Τσιμισκή, μέχρι της 14ης Ίουλίου 976, ήμερομηνίας της δολοφονίας του τρίτου εξ αυτών Άαρων) κατά σλαβικήν διοικητικήν άρχήν («ancien prince slave») «συλλογικήν διοίκισιν» («gouvernement collectif»), κατά την όποίαν βεβαίως έξωντώνοντο κατά διαφόρους τρόπους ό εις μετά τόν άλλον, πλην του διά δολοφονίας επικρατήσαντος τελευταίου, του Σαμουήλ. 'Ο σ. θέλει δι' αυτών νά ύπογραμμίση ότι άρχαία σλαβικά έθιμα έλσημονήθησαν εις την Βουλγαρίαν, άλλ' επέζων εις την σλαβικήν «Μακεδονίαν», όπου ύπήρχον «de nombreuses Sclavinies», και ούτω τό Κράτος του Σαμουήλ δέν έχει πολλήν σχέσηιν προς τό καταλυθέν τό 971 Κράτος του Πέτρου της Βουλγαρίας, δέν είναι βουλγαρικόν, άλλα σλαβο-μακεδονικόν Κράτος, όμολογεί όμως ότι «même au moment de sa plus grande puissance, à la fin du Xe siècle, la Macédoine (δηλ. τό Κράτος του Σαμουήλ) continua à porter le nom de Bulgarie et les Macédoniens celui de Bulgares» (σ. 48). 'Ο πυρήν βεβαίως του Κράτους του Σαμουήλ είναι περιοχή της δυτικής Μακεδονίας και διαφέρει άπό τό παλαιόν βουλγαρικόν Κράτος ως προς την έθνολογικήν σύνθεσιν και ως προς τό νοτιο-δυτικώς μεταφερθέν κέντρον του βάρους του, πολιτικώς και εκκλησιαστικώς όμως άποτελεί συνέχειαν του Κράτους του Συμεών και του Πέτρου, του μόνου Κράτους βουλγάρων τσάρων με βουλγαρικόν μάλιστα Πατριαρχείον, και ήτο όσον διά τους ιδρυτάς του δσον και διά τους Βυζαντινούς Βουλγαρικόν Κράτες. (Βλ. G. Ostrogorsky, Geschichte, 1952, σ. 242). Ούδεμία βυζαντινή πηγή άνόμασεν αυτό Μακεδονικόν ή Σλαβικόν Κράτος, όπως πράττουν οι νεώτεροι πολιτικοί έφευρέται.

III. Τά νικηφόρα έτη (σ. 50-64). α) Αί έκστρατεΐαι του Σαμουήλ (986-1000). 'Ο σ. άφηγείται τά γεγονότα άπό της καταλήψεως της Λαρίσης ύπό τών Βουλγάρων τό 986 μέχρι της καταστροφής αυτών εις τόν Σπερχειόν τό 996, άκολουθών την αφήγησιν άλλοτε του Λέοντος του Διάκονου, άλλοτε του Κεκαυμένου, άλλοτε του Σκυλίτζη ή του Ζωνάρη ή του Assohik ή του Yahiya ή του Χρονικού της Διοκλείας και άναμειγνύων άνεκδοτολογικάς διηγήσεις (π.χ. του Κεκαυμένου εις σ.52, του Schlumberger εις σημ. 196 της σ. 154 κ.ά.) με σοβαράς ιστορικές πληροφορίας (Λέων Διάκονος, Σκυλίτζης, Ζωνάρης), με μέθοδον δηλονότι όχι κριτικήν ιστορικού, άλλα αφήγηματικήν χρονογράφου. Έννοείται ότι τās βυζαντινάς πηγάς χρησιμοποιεί άπό σλαβικάς μεταφράσεις, αι δέ παραπομπαι του εις τās ύποσημειώσεις του θυθίζουν εις άπελπισίαν τόν έρευνητήν, ό όποϊός θέλει νά έλέγξη δι' αυτών τά πράγματα. Θά έπρειάζετο πολüs χώρος, διά νά τόν παρακολοθησωμεν εις τās λεπτομερείας και νά τόν έλέγξωμεν, διά τούτο άρκούμεθα εις μίαν χαρακτηριστικήν ιστορικήν του πληροφορίαν:

Εἰς τὴν σημ. 191, σ. 153, λέγει: «Larissa était un des plus anciens thèmes des Balkans; il avait été fondé sous le règne de Justin II (685-698)» ('). Θέμα Λαρίσης οὐδέποτε ὑπῆρξεν. Ὁ ἴδιος ὁ Κεκαυμένος, ὁ διηγούμενος τὰ τῆς πολιορκίας τῆς Λαρίσης (τοῦ ὁποίου παραθέτει ἐν μεταφράσει ὁ σ. τὸ σχετικὸν χωρίον εἰς τὴν σ. 51 καὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἀναφέρει τὴν νεωτέραν κριτικὴν ἐκδόσιν τοῦ G. G. Litvin, *Sovety i rasskazy Kekavmena: Sočinenie vizantijskogo polkovodca XI veka, Moskva, Nauka* 1972) ὁμιλεῖ περὶ Θέματος Ἑλλάδος καὶ ὄχι Λαρίσης. Τὸ Θέμα Ἑλλάδος ἰδρύθη ἐπὶ τῆς πρώτης βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' (685-695 καὶ 705-711) καὶ ὄχι ἐπὶ Ἰουστίνου Β' (565-578). Βλ. G. Ostrogorsky, *Geschichte* (1952), σ. 108 καὶ σημ. 8, ὅπου αἱ πηγαὶ καὶ ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία, Βλ. καὶ G. Ostrogorsky, Ἡ γένεσις τῶν θεμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Εἰς Κ. Α. Δημάδη, Βαλκανικὴ βιβλιογραφία I, Συμπλήρωμα, Θεσσαλονίκη 1973, 205-229. Λάθος, λοιπόν, ἡ ὀνομασία τοῦ Θέματος. Λάθος τὸ ὄνομα καὶ ἡ χρονολογία τοῦ αυτοκράτορος, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποίου δῆθεν τοῦτο ἰδρύθη. Λάθος, ἀκόμη, καὶ ἡ πληροφορία περὶ τοῦ πρώτου ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους ἰδρυθέντος Θέματος, διότι τὸ πρῶτον ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους δημιουργηθὲν Θέμα δὲν ἦτο τὸ Θέμα Ἑλλάδος, ἀλλὰ τὸ Θέμα Θράκης, ἰδρυθὲν μεταξὺ 680-686 (βλ. Στ. Κυριακίδου, Βυζαντινὰ Μελέτα IV, σ. 379-388 - P. Lemerle, *Philippe et la Macédoine orientale*, σ. 120), διὰ τὴν προστατείου τὸ Κράτος ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν οὐχὶ πρὸ πολλοῦ διαβάντων τὸν Δούναβιν Βουλγάρων (Πορφυρογεν., *Περὶ Θεμάτων*, Βόνν. σ. 44). Τὴν χρονολογίαν ἰδρύσεώς του ἀμφισβητεῖ ὁ J. Gmscher, *Die Begründung Des Themas Thrake*, «Recherches de géographie historique» 2, Sofia 1975, 101-109.

β) Ὁ Σαμουὴλ αυτοκράτωρ (σ. 61-63). Δὲν ὑπάρχει σύγχρονος μαρτυρία, ἐπὶ ὅσον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ νομίμου διαδόχου τοῦ βουλγαρικοῦ θρόνου Ρωμανοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βόριδος Β', τὸ 997, ἐστέφθη αυτοκράτωρ, οὔτε μαρτυρία περὶ τοῦ πότε καὶ πῶς ἐγένετο τοιοῦτόν τι. Ὁ σ. ἔχει τὴν πληροφορίαν ἀπὸ τὴν βιβλιογραφίαν του (βλ. σημ. 237 εἰς σ. 159), ὅτι ὁ Yahija καὶ ὁ Ἰερὺς τῆς Διοκλείας κόμουν τοιοῦτον ὑπαινυγμόν, καὶ χωρὶς νὰ ἰδῇ ὁ ἴδιος τὰς ἐκδόσεις τῶν μεταγενεστέρων αὐτῶν πηγῶν, δηλαδὴ τοῦ Yahija ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἀποθανόντος τὸ 1066, τὴν Χρονογραφίαν, τὴν φθάνουσιν μέχρι τοῦ 1028, τῆς ὁποίας τὰ εἰς τὸν Βασίλειον Β' ἀφορῶντα τμήματα ἐξέδωκεν εἰς ῥωσικὴν μετάφρασιν ὁ V. R. Rosen, *Imperator Vasilij Bolgarobojca, izvlečenija iz Istopisi Jachji Antiochijiskogo* (= ὁ αυτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος. Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ χρονικοῦ τοῦ Yahija Ἀντιοχείας), Petersburg 1883 καὶ νεώτερα ἀνατύπωσις London, Variorum Reprints 1972, καὶ εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν ὁ M. Canard, *Les sources arabes de l'histoire byzantine aux confins des Xe et XIe siècles*, REB 19(1961) (Mélanges R. Janin), σ. 305-310, ὡς καὶ τὸ λατινιστὶ διασωθὲν Χρονικὸν τοῦ Ἰερῶς τῆς Διοκλείας τῶν μέσων τοῦ 12ου αἰῶνος, τὸ ὁποῖον ἔχουν ἐκδόσει ὁ F. Šišić, *Ljetopis pora dukljanina*, Beograd 1928, καὶ ὁ V. Mošin, *Ljetopis pora Dukljanina*, Zagreb 1950 (μὲ σερβοκροατικὴν μετάφρασιν), ἀνακατασκευάζει μὲ συλλογισμοὺς γεγονότα ὡς δῆθεν ἱστορικά. Λέγει π.χ., σ. 63: «le pape (Γρηγόριος Ε') céda, sans trop de difficulté, à la demande de Samuel qui dut se satisfaire du titre de «rex». Ἡ βιβλιογραφία του ὅμως δὲν συμφωνεῖ ἐπὶ τῆς χρονολογίας (βλ. σημ. 236 εἰς σ. 159) καὶ, ἀνατρέπων ὅσα εἶπε προηγουμένως, καταλήγει εἰς τὸ ἀχρηστον συμπέρασμα: «le manque de renseignements ne permet pas de dire sous quelle forme se déroula le couronnement, ni même de savoir s'il eut lieu réellement». (σ. 63). Εἰς τὴν ἀφέλῃσαν λοιπὸν ὅλα τὰ λεχθέντα; Ὁδύρως μόνον νὰ γίνεταί. Μὴ κρίνεται τὰς πηγὰς, ἵνα μὴ κριθεῖται!

Τὸ Γ' Μέρος (σ. 64-92): Declin de l'empire slavo-macédonien (1000-1014) περιέχει: I. Τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σαμουὴλ. II. Τοὺς Βο-

γομίλους. III. Τὴν γραφὴν τῆς σλαβικῆς γλώσσης. IV. Τὰ ὀλέθρια ἔτη (1000-1014). Καὶ V. Τὸν θάνατον τοῦ Σαμουήλ.

I. Τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῆς Μακεδονίας διαλαμβάνει: α) τὴν ἑκτασιν τῆς Αὐτοκρατορίας (σ. 64-65), β) τὴν ἀγροτικὴν τάξιν (σ. 65-69), γ) τὸν στρατὸν (σ. 69-70), δ) τὰς πόλεις (σ. 70-71), ε) τὸν Κλήρον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν (σ. 71-72), καὶ στ) τὴν διοίκησιν (σ. 72-73).

α) Ἡ ἑκτασις τοῦ Κράτους τοῦ Σαμουήλ εἶναι γνωστὴ καὶ δὲν ἀμφισβητεῖται. Ἡ θέσις ὅμως τοῦ σ., ὅτι οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ὀνομάζουν τὸ Κράτος τοῦ Σαμουήλ «βουλγαρικόν» καὶ τοὺς κατοικοὺς αὐτοῦ «Βουλγάρους», ἄνκαι «ils se trouvaient en présence d'un état nouveau et différent dont le centre s' était déplacé vers le milieu de la péninsule balkanique» (σ. 65), κακῶς λοιπὸν ὀνομάζουν τοῦτο οὗτο, ἡμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ. Βεβαίως ὑπάρχουν διαφοραί. Ὅχι μόνον ἡ διαφορὰ τῆς μεταφορᾶς τοῦ διοικητικοῦ κέντρου τοῦ νέου Κράτους πρὸς δυσμάς, ἀλλὰ καὶ ἡ διαφορὰ τῆς ἐθνολογικῆς συνθέσεως αὐτοῦ. Πολιτικῶς ὅμως καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἀποτελεῖ τοῦτο συνέχειαν τοῦ βουλγαρικοῦ Κράτους τοῦ Πέτρου. Πολιτικῶς, διότι ὅχι μόνον οἱ ἰδρυταὶ τοῦ νέου Κράτος «βουλγαρικόν» (ὁ Σαμουήλ ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων), ἀλλὰ διοικεῖται τοῦτο μὲ τὸν διοικητικὸν μηχανισμόν τοῦ παλαιοῦ καὶ μόνου βουλγαρικοῦ Κράτους. Ἐκκλησιαστικῶς, διότι τὸ μόνον εἰς τὸν κόσμον βουλγαρικὸν Πατριαρχεῖον τοῦ παλαιοῦ Κράτους συνεχίζει τὴν ζωὴν του εἰς τὸ νέον Κράτος. Οὐδαμοῦ διαφαίνεται συνειδήσεις, ὅτι τὸ νέον Κράτος εἶναι Κράτος Σλάβων, περιέχον καὶ Βουλγάρους καὶ Ἑλλήνας καὶ ἄλλας ἐθνότητας, παρ' ὅλον ὅτι τοιαύτην ἐντύπωσιν προσπαθεῖ νὰ καλλιέργησῃ ὁ συγγραφεὺς. Τέλος, τὰ ὅσα λέγει ὁ σ. εἰς τὰς σημειώσεις: 246 περὶ Ἀλβανῶν, 247 περὶ Βλάχων καὶ 248 περὶ Ἀρμενίων εἰς τὴν σ. 162, χωρὶς μάλιστα οὐδεμίαν εἰδικὴν βιβλιογραφίαν, εἶναι τοὐλάχιστον ἐλλιπῆ.

β) Περὶ τῆς ἀγροτικῆς τάξεως ὁ σ., ἀπλοῦς ἀναγνώστης περιορισμένης βιβλιογραφίας, διαπιστῶναι πρῶτον ὅτι «l' organisation intérieure de l'empire de Samuel reste encore peu connue» (σ. 65) καὶ κατόπιν ἐκθέτει ἀφελῶς ὅσα ἀνέγνωσε περὶ «προνοίας», «προνοιαρίων», καὶ «παροίκων», «δουλοπαροίκων», «προσκαθημένων» καὶ «ἐλευθέρων γεωργῶν», παραπέμπων εἰς τὸ συλλογικὸν ἔργον *Histoire des peuples de Jugoslavie*, κεφ. VIII, σ. 261 κ.ε., (βλ. σημ. 249 εἰς σ. 162) καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦ G. Ostrogorsky, *Pour l'histoire de la féodalité byzantine*, Bruxelles 1954 (βλ. σημ. 255 εἰς σ. 163), ἀλλὰ ἀφῆκον τὴν ἑσφαλμένην ἐντύπωσιν, ὅτι αὐτοὶ ὁ ἀφορῶντες εἰς τὸ Βυζαντινὸν Κράτος θεσμοὶ ἐγεννήθησαν εἰς τὸ Κράτος τοῦ Σαμουήλ, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σαμουήλ καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς σχετικῆς προϊστορίας. Ἡ ἀφέλειά του φθάνει μέχρι τοῦ σημείου νὰ περιγράψῃ εἰς ὁλόκληρον σελίδα (σ. 68) τὸν καθημερινὸν βίον τῶν γεωργῶν κατὰ τρόπον παιδιωδῆ. Ἴδου μερικὰ παραδείγματα: «les paysans cultivaient les céréales...ils élevaient le gros bétail et la volaille...la nourriture des paysans consistait en pain de blé et en viande, ils disposaient de peu des légumes ou de fruits, mais faisaient grand usage de laitage et de fromage...les femmes entretenaient le feu dans le foyer, car le bois ne manquait pas, et, la nuit, elles couvraient la braise sous les cendres»!!!

Δὲν λείπουν βεβαίως καὶ οἱ συνήθειαι ἐξωφρενισμοὶ τοῦ συγγραφέως: π.χ. εἰς τὴν σ. 67 λέγεται: «la plus part des féodaux étaient Grecs, Arméniens ou Macédoniens». Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ διακρινόμενοι τῶν Ἑλλήνων Μακεδόνες; Εἶναι Σλάβοι; Τότε ἡ ὁλοὶ οἱ Σλάβοι πρέπει νὰ ὀνομάζωνται Μακεδόνες ἢ ὁλοὶ οἱ κάτοικοι τῆς Μακεδονίας νὰ ὀνομάζωνται Σλάβοι. Ἄλλο: Εἰς τὴν σημ. 253 τῆς σ. 163 λέγεται: «les paysans macédoniens ravitaillaient Constantinople et les grandes villes en céréales, en poissons». Ἐγνώριζε κανεὶς μέχρι τοῦδε ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις, ὅπου ἡ ἀφθονία τῶν ἰχθύων, καθημερινὸν προσφάγιον (ψωνοψάριον) τῶν πτωχῶν τάξεων, ἐγέννησε τὴν λέξιν ψάρι (ὠψάριον) μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἰ-

χθός, έπρομηθεύετο ψάρια από τās λίμνες και τούς ποταμούς τής Μακεδονίας; Γελούν και οί κυπρίνοι τής λίμνης του Λαγκαδά.

γ) Περί του στρατού του Σαμουήλ ό σ. ως μόνον νέον έχει να ειπή ότι «les macédoniens formèrent toujours le gros de la troupe» (σ. 69). Μόνον Βουλγάρους λοιπόν δέν είχαν ό Σαμουήλ εις τόν στρατόν του! Τά περί διαιρέσεως του βυζαντινού στρατού εις «τούρμας», εις «δρούγγους» και εις «βάνδα» είναι άγνωστα εις τόν σ. και μόνον εις τήν σμ. 260 τής σ. 164 έμφανίζονται μεμονωμένοι και μετμημεισμένοι οί «κόμιτες» εις «komessi» και οί «έκατόνταρχοι» εις «kontarhi». Περιγράφεται όμως μετά σοβαρότητος εις σ. 69/70 ό πασίγνωστος άμυντικός και έπιθετικός όπλισμός του βυζαντινού στρατιώτου.

δ) Περί τών πόλεων εις τό Κράτος του Σαμουήλ ούδέν μανθάνομεν παρά του σ., ει μη ότι αριθμός πόλεων, όρών και ποταμών έλαβεν έπί Σαμουήλ (έν άγνοία τών βυζαντινών συγγραφέων) νέα (σλαβικά) όνόματα «par suite de la présence des Slaves en nombre imposant» και όχι σήμερα, έπειδι ή εύρίσκονται ταυτα εις σλαβικάς χώρας. Άλλά τό Vélès δέν είναι Vilazono, αλλά Βυλάζορα και τό Stip δέν είναι Astibr, αλλά Στυπειον (σμ. 263 εις σ. 164). Όπως έπίσης εις σμ. 264 τής σ. 164 τά «Katarhon» (Κατάρχων), «Filaton» (Φυλάττων) και «Fila» (Φύλας) δέν είναι βαθμοί διοικητικών άρχόντων, αλλά κατηγορικοί προσδιορισμοί προσώπων έκτελούντων μίαν ύπηρεσίαν.

ε) Περί τού Κλήρου και τής Έκκλησίας ούδέν αξιοπαράτηρητον ύπάρχει, διότι και ούδέν αξιοπαράτηρητον λέγει ό συγγραφεύς.

στ) Περί τής Διοικήσεως ό,τι έχει να προσφέρη ό σ. συνοψίζεται εις τήν πρώτην φράσιν του: «on sait pas comment était organisé l'administration de l'empire macédonien» και εις τήν τελευταίαν: «aucun texte écrit aucune signature n'existe de l'époque de Samuel». Όσα λέγει ό σ. περί φόρων, περί έγγραφών τής αυτοκρατορικής Γραμματείας, περί αυτοκρατορικού στέμματος, δέν είναι μαρτυρημένα διά τήν έποχην του Σαμουήλ, άλλ' άποτελούν ύποθετικάς αναλογίας τών θεσμών του Βυζαντίου.

II. Τό κεφάλαιον περί Βογομίλων άσχολεται α) με τήν εμφάνισιν τών Βογομίλων (σ. 73-74), β) με τήν αίρεσιν τών Βογομίλων (σ. 74-77) και γ) με τόν ρόλον τών Βογομίλων εις τήν Μακεδονίαν (σ. 77-79).

Έκ τής πλουσίας περί Βογομίλων βιβλιογραφίας ό σ. προσφέρει γνωστά πράγματα, δέν αναφέρει όμως τά έργα τών St. Runciman, D. Obolensky, A. Soloviev, H. Grégoire και A. Schmaus (βλ. G. Ostrogorsky, Geschichte, 1952, σ. 217 σμ. 1).

α) Διά τήν εμφάνισιν τών Βογομιλισμού εις τήν Βαλκανικήν ό ίσχυρισμός του σ., ότι ούτος ένεφανίσθη και εις τήν Μακεδονίαν (en Bulgarie et en Macédoine σ. 73), δέν είναι όρθός, εάν έννοείται ή ιστορική Μακεδονία. Άλλά δέν είναι σαφές τί όνομάζει ό σ. έκαστε Μακεδονίαν.

β) Διά τήν αίρεσιν τών Βογομίλων ό άναγνώστης αισθάνεται ως ένοχλητικήν αντίφασιν τούς άρχικούς λόγους του σ., ότι «aucune texte précis ne permet d'identifier, malgré les nombreuses recherches des historiens modernes, le nomme du fondateur du Bogomilisme en Macédoine, ni de connaître l'enseignement même de cette secte» και τό γεγονός, ότι ούτος αναλίσκει δύο και πλέον σελίδας ανάπτυσων τήν διδασκαλίαν του Βογομιλισμού. Περί δέ του άγνώστου άρχηγού τών Βογομίλων γνωρίζει να ειπή ότι «le mot 'bogomile', d'origine slave, peut se traduire par 'aimé de dieu' ou par 'dieu aie pitié» (σ. 77). Τό «bogomile» όμως είναι σλαβική μετάφρασις του ελληνικού όνόματος «Θεόφιλος» και όχι d' origine slave. Θεόφιλος έλέγετο ό άρχηγός των και Βογόμιλοι, ήτοι Θεοφιλικοί, οί όπαδοί του.

γ) Διά τόν ρόλον τών Βογομίλων εις τήν Μακεδονίαν ό σ. λέγει (σ. 77): Le rôle des bogomiles au cours du soulèvement des slaves macédoniens à l'époque de Samuel reste controversé. Όμιλεί όμως περί Μακεδονίας και περιορίζει τήν δράσιν του Βογομιλισμού βο-

ρείως τῶν Σκοπίων (σ. 77): «Son action s'étendit de la Char Planina au nord de Skopje, aux rives du Vardar et jusqu'au lac d'Ochrida». Όμιλεῖ περὶ τοῦ ἀμφισβητουμένου ρόλου τῶν Βογομιλῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπὶ Σαμουήλ καὶ μᾶς βεβαιώνει (σ. 78): «Les bogomiles purent apparaitre comme des libérateurs en apportant indirectement à Samuel leur appui non négligeable dans la lutte contre le pouvoir bulgare et contre la puissance byzantine». Λέγει δὲ καὶ πράγματα ἀμάρτυρα, ὅπως εἰς σ. 78: «Samuel toléra cette secte et lui accorda même sa protection» (ἀμάρτυρον), καὶ εἰς σ. 79: «Le pape Grégoire V n'ignorait pas la présence des bogomiles dans les Balkans; il n'éleva aucune observation particulière sur l'action des bogomiles en Macédoine au moment où il fit remettre la couronne royale à Samuel (ἀμάρτυρα, argumentum ex silencio).

III. Τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς γραφῆς τῆς σλαβικῆς γλώσσης περιέχει: α) Τὴν γλαγολιτικήν καὶ τὴν κυριλλικήν γραφὴν (σ. 79-81) καὶ β) τὸν ἐπιτύμβιον λίθον, τὸν εὑρεθέντα εἰς τὸ χωρίον German (σ. 81-83).

α) Περὶ τῆς γραφῆς τῆς σλαβικῆς γλώσσης δὲν ἀνεμόμενον βεβαίως πλεόν ἀπὸ τὸν σ. νὰ θίξη κἂν τὰ προβλήματα τῆς γενέσεως τῆς γλαγολιτικῆς καὶ τῆς κυριλλικῆς γραφῆς. Βάσει ποίου ἀλφαβήτου διεμορφώθη τὸ γλαγολιτικὸν ἢ τὸ κυριλλικὸν ἀλφάβητον; Καὶ δὲν τὰ θίγει. Παραπέμπει ἀπλῶς εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ I. J a g i t c h, L'écriture glagolitique. Encyclopédie de philologie slave (ρωσιστί) εἰς τὴν σημ. 298 (σ. 169) καὶ τοῦ E. Niko l o v, La littérature bulgare ancienne, Sofia 1941, εἰς τὴν σημ. 299 (σ. 169). Περὶ ἑλληνικῆς μεγαλογραμμαίου γραφῆς οὔτε λέξεις. Πῶς ὅμως νὰ συμβιβάζωμεν τὴν διαπίστωσίν του, ὅτι «Le glagolitique fut employé dans ce but en Moravie et dans le pays tchèque» (σ. 79), καὶ τὸν ἰσχυρισμόν του, ὅτι «la langue liturgique grecque se trouva évincée en Macédoine et remplacée par le vieux slave écrit en glagolitique» (σ. 80); Ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ σ. λέγει ὅτι τὸ γλαγολιτικὸν ἀλφάβητον «à l'époque de Samuel il avait déjà été remplacé par le cyrillique dans la langue écrite en Macédoine» (σ. 80) καὶ ὅτι «il n'existe pas de monument écrit de l'époque de Cyrille et de Méthode, mais seulement des copies datant du Xe et XIe siècles» (σημ. 299, σ. 169), τότε πῶς ἡ ἑλληνικὴ λειτουργικὴ γλῶσσα ἐξωστρακίσθη εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπὸ τῆς παλαιосλαβικῆς τοῦ γλαγολιτικοῦ ἀλφαβήτου καὶ πότε ἐγένετο τοῦτο, ἀφοῦ ἦδη ἐπὶ Σαμουήλ κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα ἡ γλαγολιτικὴ γραφὴ εἶχεν ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τῆς κυριλλικῆς; Κατεπλάκωθη, φαίνεται, ἡ λογικὴ τοῦ σ. ὑπὸ τοῦ (νόθου) ἐπιτύμβιου λίθου τοῦ χωρίου German μὲ τὴν ἐπιγραφὴν εἰς κυριλλικὴν γραφὴν τῆς ἐποχῆς δῆθεν τοῦ Σαμουήλ.

β) Τοῦ ἐπιτύμβιου λίθου, τοῦ ἀνευρεθέντος τὸ 1888 εἰς τὸ παρὰ τὴν Πρέσπαν χωρίον German, ὅπου ἐτάφη ὁ πατριάρχης Γερμανός, καὶ ἀναγράφοντος εἰς κυριλλικὸν ἀλφάβητον ὀνόματα τῆς οἰκογενείας τοῦ Σαμουήλ μὲ χρονολογίαν 993 ὁ σ. δίδει τὴν περιγραφὴν καὶ τὴν μετάφρασιν (σ. 81), παραθέτων εἰς τὰς σημ. 301, 302, 306, 308 καὶ 310 τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν. Τὴν ἐπιγραφὴν ἐδημοσίευσεν πρῶτος ὁ T. I. U s p e n s k i, L'inscription de l'empereur Samuel εἰς Comptes-rendus Anuels τοῦ Ρωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. II τοῦ 1899. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ λίθου οὗτου, ἡ ὁποία ἐπανηγυρίσθη ὥς τὸ ἀρχαιότερον μνημεῖον τῆς σλαβικῆς γλώσσης εἰς κυριλλικὸν ἀλφάβητον, ἠλέγχθη κατόπιν ὥς παραχάραξις καὶ ὁ σ. τάσσεται ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς παρατάσσων τὰ σχετικὰ ἐπιχειρήματα (σ. 82). Δεδομένου ὅτι ὁ ἀνευρεθεὶς λίθος φυλάσσεται ἀπὸ τοῦ Α' παγκοσμίου Πολέμου εἰς τὸ Θησαυροφυλάκιον τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους καὶ ὅτι ὅλοι οἱ μελετηταὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐμελέτησαν αὐτὴν ἀπὸ γύψινον ἐκμαγείον ἢ φωτογραφίαν αὐτῆς, εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ κανεὶς σήμερον ἐξ αὐτονίας ἐπὶ τῆς γνησιότητός της. Τὸ παράλληλον παράδειγμα ὅμως τῆς παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην τάχα εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς τοῦ Συμεῶν, τῆς δημοσιευθείσης πάλιν ὑπὸ τοῦ T. I. Uspenski εἰς τὴν Izvestija, πάλιν τοῦ

Ρωσικού 'Αρχαιολογικού 'Ινστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. III, 1898, σ. 184 μās ὠθεῖ νά ταχθῶμεν αὐτὴν τὴν φορὰν ὑπὲρ τῶν ἀπόψεων τοῦ συγγραφέως.

IV. Εἰς τὸ κεφάλαιον «Τὰ ὀλέθρια ἔτη (1000-1014)» ὁ σ. διηγείται: α) Τὰς τελευταίας ἐκστρατείας τοῦ Σαμουήλ (1000-1014) («Les dernières campagnes de Samuel», σ. 83-86), ἅν-καὶ δὲν πρόκειται πρᾶγματι περὶ ἐκστρατειῶν τοῦ Σαμουήλ, ἀλλὰ περὶ τῶν γνωστῶν ἐκ τῶν πηγῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Βασιλείου Β' καὶ τῆς καταλήψεως τῆς Βεροίας, τῶν Σερβίων, τῆς 'Εδέσσης, τοῦ Βιδινίου, τῆς καταστροφῆς τοῦ Σαμουήλ εἰς τὸν 'Αξιὸν καὶ τῆς παραδόσεως τῶν Σκοπίων κατὰ τὰ ἔτη 1000-1004. Παρὰ τὸν παρηγορητικὸν τίτλον τοῦ κεφαλαίου τοῦ ὁ σ. ὁμολογεῖ (αὐτόθι, σ. 83): «Basile se retourna contre la 'Bulgarie' où il reprit les hostilités qui se poursuivirent pendant quatre ans» καὶ (σ. 84): «En 1002, Basile reprend ses opérations militaires». 'Ο Βασίλειος Β' λοιπὸν ἐκστρατεῖ. Ποῦ ἄραγε ἐγένοντο αἱ κατὰ τὸν τίτλον τῶν κεφαλαίων τελευταῖαι ἐκστρατεῖαι τοῦ Σαμουήλ; β) Τὴν μάχην τῆς Belacitsa, τῆς βυζαντινῆς Βαλαθίσσας, τοῦ Κλειδίου δηλονότι βορείως τῶν Σερρῶν τὸ 1014 μετὰ τὸ κενὸν ἡχηρὸν γεγονότων διάστημα 1004-1014 (σ. 86-90).

Δὲν θὰ σχολιάσωμεν τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ σ. παρουσιάζει ὑπὸ εὐνοϊκὸν διὰ τὸν Σαμουήλ φῶς τὰ γνωστὰ ἐκ τῶν πηγῶν πολεμικὰ γεγονότα, ἅνκαὶ δὲν φαίνεται νὰ ἀντιλαμβάνεται τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Βασιλείου Β', ὁ ὁποῖος κυκλώσας ἀπὸ δυσμῶν καὶ νότου διὰ τῆς καταλήψεως τῶν Σκοπίων, τῆς 'Εδέσσης καὶ τῆς Βεροίας τὸν περὶ τὴν 'Οχρίδα πύρην τοῦ Κράτους τοῦ Σαμουήλ σκοπεῖ νὰ κυκλώσῃ τοῦτον καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἐπιτίθεται κατ' ἔτος διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος. 'Οχι βεβαίως «pour... détruire systématiquement la puissante armée de Samuel, mais aussi de porter secours aux forces byzantines engagées en Italie méridionale, particulièrement à Bari», ὥσως λέγει ὁ σ. (σ. 86). Μερικὰς ὁμως παρατηρήσεις ἐπὶ γεωγραφικῶν καὶ ἄλλων ἀνακριβειῶν τοῦ σ. δὲν ἡμποροῦμε νὰ τὰς ἀποφύγωμεν. Οὕτω π.χ. 1) 'Ο σ. ὁμιλεῖ εἰς τὴν σ. 83 περὶ τοῦ «Kolidreon» (sic). Πρόκειται περὶ τοῦ Κολινδρόου, τὸν ὁποῖον κατέλαβεν ὁ Βασίλειος Β' κατευθυνόμενος πρὸς τὰ Σέρβια. Περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν σημ. 320 (σ. 172) λέγει: «Kolidron, près de Verria, est situé au sud du lac Doiran au nord de Thessalonique». Βορείως τῆς Θεσσαλονίκης εὑρίσκεται βεβαίως ἡ λίμνη τῆς Δοϊράνης καὶ ὄχι ὁ Κολινδρός, ἀλλὰ ἡ λίμνη εἶναι πολὺ μακρὰν διὰ νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς καθορισμὸν τῆς θέσεως τοῦ Κολινδρόου. 2) Εἰς τὴν σημ. 324 (σ. 172) ὁ σ. λέγει: «On ne sait quand Voléron devint un thème byzantin». Ἀγνοεῖ βεβαίως τὰ περὶ τούτου εἰς τὴν βασικὴν ἐργασίαν τοῦ Στ. Π. Κυριακίδου, Βυζαντινὰ Μελέται IV: Τὸ Βαλερόν. Θεσσαλονίκη 1937-39, ἅνκαὶ τὴν ὑπαρξίν της γνωρίζει ἐμμέσως (βλ. σημ. 368), ὅπου εἰς τὴν σ. 321 παρατίθεται ἡ πρώτη μνεία τοῦ Βολεροῦ ὡς ἔθματος τὸ 1083 εἰς τὸ Τυπικὸν τοῦ Πακουριανοῦ (σ. 10 κ.ἑ.-Dölger, Reg. I 2, σ. 30 κ.ἑ. [1092 κ.ἑ.] καὶ εἰς τὴν σ. 429 τίθεται ἡ ἱδρυσίς του ἥδη ἐπὶ Βασιλείου Β', λίαν πιθανῶς μετὰ τὸ 1016. 3) Εἰς τὴν σημ. 327 (σ. 173) ὁ σ. λέγει: «Vardar, du mot Varedarios, signifie courrier rapide». Ἡ λατινικὴ λέξις εἶναι veredarius (ἐκ τοῦ veredus=ταχυδρομικὸς ἵππος) καὶ ὄχι varedarios. Πόθεν ὁ σ. ἔχει τὴν ἐτυμολογίαν αὐτὴν τοῦ ὀνόματος Βαρδάρης, δὲν λέγει. Εἶναι ἀπίθανον, ὅτι γνωρίζει τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Κ. Ἀμάντου, Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον 6 (1932) 102 (ἀνατυπώσεις εἰς τὸ Αὐτοῦ, Γλωσσικὰ Μελετήματα, Ἀθῆναι 1964, σ. 234 καὶ 396), ὡς καὶ τὴν τοῦ D. Detschew, Βαρδάρης, εἰς «Zeitschrift für Ortsnamenforschung» 8 (1932) 193 κ.ἑ. Ἐναντι αὐτῶν ἡμεῖς ὑποδεικνύομεν ὅτι περὶ τὸν μέσον ροῦν τοῦ Ἀξιοῦ καὶ παρὰ τὴν Γευγελὴν βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐγκατέστησαν, ὡς εἶδομεν, Οὐγγρους αἰχμαλώτους κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα (βλ. ἄνωτ. σ. 425). Οἱ Οὕγγροι αὐτοὶ ὥμιλουν ἀσιατικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν ἔχοντες τοὺς ποταμοὺς Amou-Daria καὶ Sir-Daria, ὅπου τὸ daria σημαίνει ποταμός. Τὸ bar σημαίνει μέγας, βλ. τὸν χρονογράφον Bar-Hebraeus. Οἱ Οὕγγροι αὐτοί, κατὰ τὴν γνώμην μας, ὀνόμασαν τὸν Ἀξιόν, εἰς τὰς ὁχθὰς τοῦ ὁποίου ἐγκατεστάθησαν, Bar-Daria, μέγαν ποταμόν, ἀφοῦ τὸ Βαρδάρης δὲν ἀπαντᾷ πρὸ τοῦ 10ου αἰῶνος.

V. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὁ σ. ἀφηγεῖται τὸν θάνατον τοῦ Σαμουήλ (6 Ὀκτωβρίου 1014), ὡς παραδίδουν τὰ γεγονότα ὁ Σκυλίτζης-Κεδρηνός κ.ά. Εἰς τὰ ἐρωτήματα, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν, π.χ. ἂν ὁ ἀριθμὸς τῶν τυφλωθέντων ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' Βουλγάρων αἰχμαλώτων (14.000 κατὰ τὸν Κεκαυμένον—15.000 κατὰ τὸν Σκυλίτζην-Κεδρηνόν) εἶναι ὑπερβολικὸς ἢ ὄχι (ὡς φρονεῖ ὁ J. Ivanov, *Belaciskata bitka*, 29 juli 1014, *«Izvestija na Istor. Druž.»*, 3, 1911, σ. 12, σημ. 1), ἢ ἂν ὁ μεταφερθεὶς εἰς Πρίλαπον, μετὰ τὴν λιποθυμίαν του ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν ἐπιστρεφόντων τυφλῶν στρατιωτῶν του, Σαμουήλ καὶ ἀποθανῶν μετὰ διήμερον ἐκεῖ ἐτάφη εἰς Πρίλαπον, εἰς Πρέσπαν ἢ Ὁχρίδα, δὲν δίδει ἰδιόκτην τὸν ἀπάντησιν ὁ σ., ἀλλὰ παραθέτει εἰς τὰς σημ. 354, 355 καὶ 357 (σ. 178/9) τὰς ἐξενεχθείσας διαφορετικὰς γνώμας, ἀναφέρων (σημ. 357) ἄνευ σχολίων τὸ εὑρημα τοῦ Ν. Μουτσοπούλου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου τῆς Πρέσπας (ἔχων μάλιστα τὴν περὶ τούτου πληροφορίαν ἐκ δευτέρας χειρὸς, Le Millenaire, σ. 193, βλ. σημ. 357 τῆς σ. 179) καὶ μὴ δίδων, διὰ τὸσον ἐνδιαφέρον θέμα, τὴν ἀκριβῆ παραπομπὴν εἰς τὸ δημοσίευμα τοῦ Ν. Μουτσοπούλου. (Ν. Μουτσοπούλου, Ἀνασκαφὴ τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τὸμ. Ε', Θεσσαλονικὴ 1972). Ἀκόμῃ μίαν φορὰν ὁ σ. δὲν λαμβάνει κριτικὴν στάσιν εἰς τὰ ἐρωτήματα ἱστορικῶν.

Βεβαίως περιγράφων τὴν προσωπικότητα τοῦ Σαμουήλ (σ. 91-92) παρουσιάζει αὐτὸν ὡς ἀντάξιον ἀντίπαλον τοῦ Βασιλείου Β' «qu'il égalait en courage et en ruse sur les champs de batailles». (Ἐσφαλμένον. Ἀπέφυγε πάντοτε τὴν κατὰ μέτωπον ἀναμέτρησιν καὶ ὁσάκις ἠναγκάσθη πρὸς τοῦτο κατεστράφη). Τὸν παρουσιάζει ὡς πατριωτὴν πολεμιστὴν καὶ ὑπερασπιστὴν τοῦ Κράτους του: «Il était toujours prêt à prendre les armes...il sut... défendre ses vastes possessions. Son seul but fut de conserver son état intact et de l'agrandir». Πῶς ὁμως ἀπέκτησε τὰς ἐκτεταμένας κτήσεις του ὁ Σαμουήλ, δὲν λέγει ὁ σ. Πάντως δὲν ἐκληρονόμησεν αὐτάς. Ἡ γνώμη τῶν συγχρόνων του ἦτο διαφορετικὴ, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς: «Les chroniqueurs grecs... ne cessent de répéter qu'il pillait, ravageait, détruisait tout sur son passage». Ἀντιστάσεως μὴ οὐσης, βεβαίως. Εἶναι τοῦτο τακτικὴ ἰδρυτοῦ Κράτους; Ὁ σ. δὲν ἡμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀποσιωπήσῃ ὅτι ὁ Σαμουήλ «Par deux fois, dans des circonstances identiques, il se laissa surprendre par l'adversaire, sur le Sperchios et sur le Vardar; il ne pensa pas que Basile pourrait attaquer ses arrières à Belacitsa». Ἀντὶ ὁμως νὰ ἐξαγάγῃ τὸ ἀναγκαῖον συμπέρασμα, ὅτι ὁ Σαμουήλ ἔστερειτο στρατηγικῆς (ὄχι ὁμως καὶ ληστρικῆς) ἱκανότητος, ὁ σ. ἀποδίδει τὴν τελικὴν καταστροφὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ὅτι «ne disposa pas des immenses richesses et des réserves de l'empire byzantin qui permirent de le terrasser après une longue guerre d'usure».

Τὸ Δ' Μέρος (σ. 93-124): Fin de l'empire slavo-macédonien (1014-1018) περιέχει: I. Τοὺς διαδόχους τοῦ Σαμουήλ. II. Τὴν ἐπάνοδον τῆς Μακεδονίας ὑπὸ ἑλληνικὴν κυριαρχίαν. III. Τὸν θρόνον τῆς Κοσσάρας καὶ τοῦ Βλαδιμήρ. IV. Τὴν αὐτόνομον καὶ αὐτοκέφαλον Ἑκκλησίαν τῆς Ὁχρίδος.

I. Οἱ διάδοχοι τοῦ Σαμουήλ, τούτέστιν α) ἡ βασιλεία τοῦ Γαβριήλ-Ραδομήρ (1014-1015), σ. 93-97, β) ἡ βασιλεία τοῦ Ἰωάννου Βλαδισλάβου (1015-1018), σ. 97-102, καὶ γ) ἡ ἐσχάτη ἀντίστασις, σ. 102-106, ἐκτίθενται μὲ πολὺ περισσοτέρας καὶ χρησίμους πληροφορίας δι' ὧσους δὲν ἡμποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν σλαβικὴν βιβλιογραφίαν, ὡς πράττει ὁ συγγραφεὺς. Ἐπ' αὐτὰν ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς:

α) Ὁ δολοφονησὴς τὸν Γαβριήλ-Ραδομήρ Ἰωάννης Βλαδισλάβος, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς σ. 95, «revendiquait son droit à la couronne en qualité de descendant direct d'Aaron, l'aîné de Samuel». Ὑπάρχει ὁμως ἡ γνώμη, ὅτι οὗτος ἦτο κληρονόμος τοῦ παλαιοῦ βασιλικοῦ βουλγαρικοῦ οἴκου τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Πέτρου. Βλ. H. Grégoire εἰς *Cambr. med. hist.*

IV.: The Byzantine Empire. Part I: Byzantium and its neighbours, Cambridge 1966, σ. 188 («Who may in fact have been heir to the old legitimate house of Symeon and Peter»). Οὐδὲν σχετικὸν ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς μας.

Εἰς τὴν σ. 96, μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν ὀχυρῶν εἰς τὰ Μογλενά, λέγεται: «En même temps Enotia, localité fortifiée voisine, fut rasée». Καὶ εἰς τὴν σημ. 375 (σ. 181) λέγεται περὶ τῆς Ἐνωτίας: «Enotia se trouve au nord de la région de Mogléna». Πρόκειται ὁμῶς περὶ τῆς αὐτῆς περιοχῆς. Ἐνωτία εἶναι τὸ παλαιὸν ὄνομα τῆς Ἀλμπανίας καὶ Μογλενά εἶναι τὸ Βυζαντινὸν ὄνομα αὐτῆς (Ἄννα Κομν., Ἀλεξιάς, V,5). Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐλέγετο Καρατζόβα καὶ σήμερον εἶναι ἡ βορειότερα ἐκ τῶν τριῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Νομοῦ Πέλλης μὲ ἔδραν τὴν Ἀριδαίαν. Ἐχει ἔκτασιν 1036 τετρ. χιλιόμε. Πῶς λοιπὸν ἦτο «localité fortifiée»;

Εἰς τὴν σ. 97 λέγει ὁ συγγραφεὺς: «Le chroniqueur Stavrakios (qui a poursuivi l'étude des «miracles» de St. Démètre de Thessalonique) n'a pas cédé sa haine; il couvre Jean Vladislav d'épithètes injurieuses...». Ὁ Ἰωάννης Σταυράκιος ὁμῶς, πρῶτον, δὲν εἶναι Χρονογράφος (Chroniqueur), ἀλλὰ Ἀγιογράφος, καί, δεύτερον, δὲν περιλοῦει μὲ ἐπιθετὰ τὸν Ἰωάννην Βλαδισλάβον, ἀλλὰ τὸν Γαβριήλ-Ραδομήρ, τὸν ὁποῖον πιστεῖται φονευθέντα θαυματουργῶς ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου εἰς Σοσκὸν καὶ ὄχι τὸν Ἰωάννην Βλαδισλάβον, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη ἀργότερον εἰς τὸ Δυρράχιον. Βλ. Ἰω α κ ε ι μ Ἰ β ρ ι τ ο υ, Ἰωάννου Σταυρακίου λόγος εἰς τὰ θαύματα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Μακεδονικά Ι (1940) 324-376, σ. 360: Ραδομήρος (ὄχι Βλαδισλάβος). Πιστεύομεν ὅτι πρόκειται περὶ λάθους, προδίδοντος ἴσως ὑποσυνείδητον ἐπιθυμίαν τοῦ συγγραφέως.

β) Χαρακτηριστικὸν τῆς προσοχῆς τοῦ σ. εἶναι, ὅτι, ἐνῶ εἰς τὴν σ. 96 ὠνόμασε τὸν συμπολεμιστὴν τοῦ Ἰλτίτζ εἰς τὰ Μογλενά Κανκάνον μὲ τὸ μικρὸν τὸ ὄνομα Δομετιανόν (...le caucasien Dométian Kankan...), ὀνομάζει τοῦτον εἰς τὴν σ. 98 τρίς Θεόδωρον (Théodore Kankan).

Διασεκταστικὸν ἱστορικὸν συμπέρασμα ἐξάγει ὁ σ. εἰς τὴν σημ. 396 (σ. 183): «Όταν αἱ προφυλακαὶ τοῦ Ἰωάννου Βλαδισλάβου ἐφηνγον προτροπᾶν ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ Βασιλέως Β' πρὸ τῆς Σετινῆς φωνάζουσαι «Βεζήτε, Τζέζαρ» (= τρέξατε, ἔρχεται ὁ Αὐτοκράτωρ), ὁ συγγραφεὺς μας παρατηρεῖ: «cette expression était comprise par la plus grande partie de l'armée de Vladislav composée de Slaves, c'est à dire de macédonies et non de bulgares». Οἱ χονδροκεφαλὸι Βούλγαροι τοῦ Ἀσπαρούχ, λοιπὸν, ἀπὸ τοῦ 680 ἀκόμη καὶ τὸ 1017 δὲν εἶχον μάθει ἀκόμη σλαβικά! Εἶναι ἀκαταμάχητος ἡ ἐπιθυμία τοῦ συγγραφέως νὰ παρουσιάσῃ ὅλον τὸν στρατὸν τοῦ Σαμουήλ ὡς Σλάβους ἐκ τῆς Σερβικῆς Μακεδονίας. Ἡ ἱστορία ὁμῶς δὲν χαρίζει οὐδὲν εἰς οὐδέν.

γ) Διὰ τὸν τρόπον τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου Βλαδισλάβου πολιορκούντος τὸ Δυρράχιον ὁ συγγραφεὺς, ἐνῶ εἶπε: «...il fut tué dans des circonstances inexplicables» καὶ παρέθεσε κατόπιν τὰς διαφόρους ἐκδοχὰς τῶν πηγῶν καὶ τῶν θρύλων (σ. 101), εἰς τὴν σ. 102 υἱοθετεῖ τὰ ἄπροσπτος καὶ κατηγορηματικῶς τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ Ἰωάννης Βλαδισλάβος ἐφονεύθη εἰς μονομαχίαν ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ στρατηγοῦ πατρικίου Νικήτα Πιγγονίου («...à la nouvelle que le patrice Nikita Pogonite avait abattu personnellement Jean Vladislav, Basile κτλ...»).

Ἀφηγούμενος κατόπιν εἰς τὰς σελ. 103-106 τὰς παραδόσεις τῶν διαφόρων φρουρίων εἰς τὸν Βασίλειον Β' ὑπὸ τῶν Βουλγάρων διοικητῶν τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1016-1019 ὁ σ. οὐδὲν ἀναφέρει ἐνταῦθα τὴν παράδοσιν τοῦ Σιρμίου, ἐνῶ διὰ μακρῶν ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῆς παρασπόνδου τυφλώσεως τοῦ Ἰβάζτη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Εὐσταθίου Δαφνομήλη, ὡς δίδωσεν αὐτὴν ἐκ προφορικῶν βουλγαρικῶν θρύλων ὁ Σκυλίτζης-Κεδρηνός (Σκυλίτζης) - Κεδρην., Βόνν. σ. 469). Ἡ ἱστορία τοῦ Ἰβάζτη-Δαφνομήλη κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου Προνίστα καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Σέρμωνος-Διογένη κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σιρμίου (Σκυλίτζης-Κεδρην., Βόνν. σ. 476) φαίνονται ἐκ τῶν πολλῶν κοινῶν σημείων αὐτῶν ὅτι εἶναι

«παράλλαγαι» (doublettes) λαϊκού προφορικού θρύλου εκ των βουλγαρικῶν κύκλων, διακαιολογούντων τὸ ἄδοξον τέλος τῶν Βουλγάρων διοικητῶν φρουρίων. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι καὶ εκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως ἦντλησε κατ' ἰδίαν ὁμολογίαν ὁ Σκυλίτζης. (Σκυλίτζης-Κεδρηνός, Βόνν. σ. 5/6-Πρβλ. G. Moravcsik, Byzantinoturcica, 2a εκδ., Βερολίνον 1958, σ. 336/7). Περὶ αὐτῶν βλέπε περισσότερα εἰς Γ. Ι. Θεοχαρίδου, 'Ἡ ἀγία ἐκκλησία ἡ ἐν τῷ Σταδίῳ; Νεαὶ ἀπόψεις ἐπὶ παλαιοῦ προβλήματος. Μελετήματα στὴ Μνήμη Βασιλείου Λαοῦρδα. Θεσσαλονίκη 1975, σ.203-239, ἰδίᾳ σ.234.

II. Εἰς τὴν ἐπάνοδον τῆς Μακεδονίας ὑπὸ ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἐξιστοροῦνται: α) 'Ἡ θριαμβευτικὴ εἰσοδος τοῦ Βασιλείου Β' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (σ.106-108) καὶ β) ἡ ὀργάνωσις τῆς βυζαντινῆς Μακεδονίας (σ.108-111).

α) Τὰ γεγονότα εἶναι βεβαίως εκ τοῦ Σκυλίτζη-Κεδρηνοῦ γνωστά: 'Ἡ διάλυσις τῆς συνωμοσίας τοῦ 'Ελεμάγω καὶ τῶν συνεργατῶν του ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου Διογένη, ἡ πορεία τοῦ Βασιλείου Β' εκ Δεαβόλεως διὰ Καστοριῆς πρὸς 'Αθήνας με ἐπίσκεψιν καθ' ὁδὸν τοῦ πεδίου τῆς μάχης τοῦ Σπερχεῖο τοῦ 996, τὸ προσκύνημά του εἰς τὸν ναὸν τῆς Παρθένου εἰς τὴν 'Ακρόπολιν, ἡ ἐπάνοδος του διὰ Θεσσαλονίκης εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡ θριαμβευτικὴ εἰσοδος του εἰς αὐτήν. 'Απορίαν ὁμως γεννᾷ ἡ φράσις τοῦ συγγραφέως (σ.106): «Velemag, gouverneur de Belgrad (Berat d'Albanie)...». Πότε τὸ Βεράτιον τῆς 'Αλβανίας ἐλέγετο Βελιγράδιον; 'Ἡ ρωμαϊκὴ Σιγιδιδὼν (Singidunum) εἶναι ἐκεῖνη, ἡ ὁποία ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Βελέγραδα καὶ ὄχι τὸ Βεράτιον τῆς 'Αλβανίας, ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα.

β) 'Ἡ ὀργάνωσις τῆς βυζαντινῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου δὲν μᾶς εἶναι βεβαίως γνωστὴ εἰς τὰς λεπτομερείας. Οἱ ἱστορικοὶ δέχονται τέσσαρας μεγάλας διοικητικὰς περιοχάς, ὀνομασθεῖσας «Κατεπανικίαις» (Katerpanat) καὶ ἔπειτα Δουκάτια, εἰς τὰς ὁποίας διηρέθη ἡ ἀνακτηθεῖσα ἐπικράτεια τοῦ Σαμουήλ: 1. Βουλγαρία με ἔδραν τὰ Σκόπια, 2. Δαλματία με ἔδραν τὸ Δυρράχιον, 3. Σιρμία (Σαβος-Δούναβις) με ἔδραν τὸ Σίρμιον, καὶ 4. Παρίστριον ἢ Παραδούναβον με ἔδραν τὴν Σιλίστριαν (Δορίστολον). 'Ολαὶ αἱ ἄλλαι περιοχαὶ εἰς τὴν σημερινὴν Γιουγκοσλαβίαν (Διόκλεια, Ζαχλουμία, Ρασκία, Βοσνία, Κροατία) ἀπετέλεσαν 'Αρχοντείας ὑπὸ ἐντοπίους ὑποτελεῖς ἀρχοντας. Βλ. G. Ostrogorsky, Geschichte (1952), σ. 250. Μόνον ὁ Στ. Π. Κυριακίδης, Βυζαντιναὶ Μελέται IV: Τὸ Βολερόν. Θεσσαλονίκη 1937-39, σ.416 καὶ σχετικὸς χάρτης εἰς τὸ τέλος, δέδωκεν μεγάλον ἀριθμὸν θεμάτων ἰδρυθέντων ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' καὶ διὰ τοῦτο ψεύγεται ὑπὸ τοῦ G. Ostrogorsky, Geschichte (1952), σ. 249, σημ. 2 (εἰς σ. 250) με τὴν παρατήρησιν, ὅτι, ὅπου ἀναφέρεται ἐγκατάστασις στρατηγοῦ διοικητοῦ πόλεως, δὲν σημαίνει τοῦτο ὅτι ἡ πόλις αὐτὴ ἀπετέλεσεν ἔδραν ὁμήματος, ὡς πιστεῖται ὁ Στ. Π. Κυριακίδης.

Γνωρίζει βεβαίως ὁ συγγραφεὺς μας ταῦτα, ὡς δεικνύουν αἱ σημ. 452 καὶ 453 (σ.188) αὐτοῦ, ἀλλὰ ὁ ἴδιος μᾶς λέγει ἀλλοπρόσωλλα πράγματα. Οὕτω εἰς τὴν σ. 110 λέγει: «Au début les thèmes les plus étendus furent Skopje, gouvernée par un stratège-autokrator devenu catépan et qui, plus tard, prit le titre de dux; Dratch où fut placé un stratège, puis un catépan et un dux et Thessalonique qui fut dirigée par un catépan, un dux, puis un César. D'autres thèmes, moins étendus (σημ. 450, σ. 188: Ochrida, Pélagonie, Prespa, Castoria, Vardar, Stroumitza et Sérres), eurent à leur tête des archontes ou des stratèges». Δέχεται λοιπὸν τρία μεγάλα Θέματα: Βουλγαρίας (Σκόπια), Δαλματίας (Δυρράχιον), καὶ Θεσσαλονίκης (Θεσσαλονίκη), λησμονῶν τὸ Θέμα Σιρμίας (Σίρμιον) καὶ τὸ Παρίστριον ἢ Παραδούναβον (Σιλίρια), καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα μικρότερα, τὰ ὁποία πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ὡς εὑρισκόμενα ἐκτὸς τῶν μεγάλων. Εἰς τὴν σ. 111 ὁμως λέγει: «...il n'y eut sans doute que trois thèmes: La Bulgarie, le Paristrion et la région Save-Danube (δηλ. τὸ Θέμα Σιρμίας). Τώρα δέχεται πάλιν τρία,

ἀλλὰ διαφορετικά, λησμονῶν τὸ βέβαιον Θέμα Δαλματίας (Δυρράχιον). Τί νὰ σκεφθῇ ὁ ἀναγνώστης;

Ἡμεῖς ἡμποροῦμε μόνον ἐνταῦθα νὰ ὑπενθυμίσωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅτι αὐτὴν τὴν ἐποχὴν δύο ἢ τρία Θέματα ἡμποροῦσαν νὰ συνενωθοῦν μονίμως ἢ προσωρινῶς εἰς μεγαλύτεραν διοικητικὴν ἐνότητα, ὀνομαζομένην «Κατεπανίκιον» (Katerpanat), τὸ ὁποῖον ἐτέλει ὑπὸ ἀρχρον ἀνώτερον τοῦ στρατηγοῦ, ὀνομαζόμενον Κατεπάνω ἢ Δούκα. Βλ. Σ τ. Π. Κυριακίδου, Βυζαντινὰ Μελέται V: Σύμμεικτα. Θεσσαλονίκη 1937-39, σ. 536 κ.έ.: Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐξελέξεως τῆς θεματικῆς διαιρέσεως τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν θεματικῶν ἀρχόντων. Περὶ τῆς λέξεως «Κατεπάνω» βλ. καὶ A. N. Janakis, Κατεπάνω-Capitano-Captain εἰς B.Z. 10(1901) 204-T. Wasiliewski, Les titres de duc, de catépan et de pronoteés dans l'empire byzantin du IXe jusqu'au XIIe siècles. Actes du XIIe Congrès Internat. d'Études Byzant. II, Beograd 1964, σ. 233-239.

Οὕτως αἱ τέσσαρες βεβαιωμέναι μεγάλαι διοικητικαὶ περιφέρειαι, εἰς τὰς ὁποίας διηρέθη ἡ ἐπικράτεια τοῦ Σαμουὴλ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου: Βουλγαρία (Σκόπια), Παρίστριον (Σιλίστρια), Δαλματία (Δυρράχιον) καὶ Σιρμία (Σίρμιον), περιλαμβάνον ὡς «Κατεπανίκια» κατὰ τὰ ἀνωτέρω περισσότερα τοῦ ἐνὸς Θέματα, δικαιουμένης οὕτως ἐν μέρει τῆς ἀπόψεως τοῦ Στ. Π. Κυριακίδου περὶ περισσοτέρων Θεμάτων, ἀλλὰ αἱ πηγαὶ δὲν ἐπιτρέπουν νὰ γνωρίζωμεν οὔτε ἀκριβῶς ποῖα ἦσαν τὰ Θέματα ταῦτα οὔτε ἀκριβῶς πότε ιδρύθησαν ἢ συννῶθησαν μεταξὺ τῶν.

III. Ὁ θρύλος τῆς Κοσσάρας καὶ τοῦ Βλαδιμήρ, τῆς ὑπανδρευθείσης ἐκ σφοδροῦ ἔρωτος τὸν αἰχμάλωτον πρίγκιπα τῆς Διοκλείας Ἰωάννην Βλαδιμήρ κόρησ τοῦ Σαμουὴλ καὶ τὸν ἄτιμος δολοφονηθέντος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Βλαδισλάβου Βλαδιμήρ, ὁ διασθεδὶς μετὰ πολλῶν ἄλλων μυθιστορηματικῶν διηγήσεων (ὡς π.χ. τῆς διηγήσεως περὶ τῆς Μιροσλάβας, τῆς δευτέρας κόρης τοῦ Σαμουὴλ, τῆς ὑπανδρευθείσης καθ' ὅμοιον τρόπον ἀργότερον ἐκ σφοδροῦ ἔρωτος τὸν ἐξῶθι τῆς Θεσσαλονίκης αἰχμαλωτισθέντα υἱὸν τοῦ παγιδευθέντος διοικητοῦ τῆς Γρηγορίου Ταρωνίτου Ἀσῶτ) εἰς τὰ λατινιστὶ γραφέναι Χρονικὰ (Annales) τοῦ ἀγνώστου ἄλλοθεν Ἰερῆος τῆς Διοκλείας, τοῦ ζήσαντος καὶ συγγράψαντος περὶ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος εἰς τὸ Μπάρι τῆς Ἰταλίας, ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως (σ. 111-113) κατ' ἀφηγηματικὸν τρόπον, παρ' ὅλον ὅτι ὁ ὑπότιτλος τοῦ σχετικοῦ κεφαλαίου «Γεγονότα καὶ Παραδόσεις» ὑπέσχετο κάποιαν ἐρευνητικὴν διάκρισιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων. Οὐδὲν τοιοῦτον βεβαίως συμβαίνει εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ κεφαλαίου. Τὸυναντίον, ἐνῶ ὁ σ. εἰς τὴν σημ. 455 (σ. 189), παραθέτων τὴν γνώμην σοβαρῶν ἱστορικῶν (Novakovitch, Jiretschek κ.ά.), μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Ἰερῆος τῆς Διοκλείας (τοῦ ὁποίου ὁ σ. δὲν γνωρίζει τὴν νεώτεραν ἔκδοσιν ὑπὸ Α. Mošin, 1950, βλ. σημ. 455) δὲν θεωρεῖται σοβαρά ἱστορικὴ πηγή, ὁ ἴδιος λέγει (σ. 111): «On peut considérer que le récit du pape de Dioclée ne se rapporte pas à une légende, mais à un fait historique». Ἰδοὺ δὲ ἡ ἐπιστημονικὴ ὑποστήριξις τῆς γνώμης του αὐτῆς: Σημ. 459 (σ. 189): «Le style du pape de Dioclée est plein d'élan; il défend la liberté et l'indépendance de son pays; il fait l'éloge de la bravoure et méprise la mésestante et les intrigues». Οὕτω κρίνεται ἡ ἀξία μιᾶς ἱστορικῆς πηγῆς. Ἰδοὺ τώρα καὶ ἓνα ἐπίτευγμα ἐπιχειρηματολογίας τοῦ συγγραφέως. Λέγει ὁ συγγραφεὺς, σ. 113: «La légende de Vladimir et de Cossara ne s'établit, au cours siècles, qu'après la publication des annales du pape de Dioclée; elle se propagea sur tout le territoire de la péninsule où elle est restée vivante». Ἦτο λοιπὸν ἀγνώστος ἀκόμη ὁ θρύλος περὶ τῆς Κοσσάρας καὶ τοῦ Βλαδιμήρ πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τῶν Χρονικῶν τοῦ Ἰερῆος τῆς Διοκλείας κατὰ τὸ 2ον ἡμῶν τοῦ 12ου αἰῶνος. Ἐν τούτοις ὁ σ. ἐπιφέρει αὐτόθι: «Le récit du pape de Dioclée est exact; tous les renseignements sont confirmés par Skylitzès et par Yahija». Ὁ Σκυλίτζης ὁμοίως καὶ ὁ Yahija ἔζησαν καὶ ἔγραψαν κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα (ὁ Yahija ἀπέθανε τὸ 1066), ἐ-

κατὸν καὶ πλέον ἐστὶ λοιπὸν πρὸ τοῦ Ἱερῶς τῆς Διοκλείας. Πῶς λοιπὸν ἡμπορεῖ νὰ λεχθῇ λογικῶς ὅτι οἱ προγενέστεροι ἐπιβεβαιώνουν τὰς πληροφορίας τοῦ μεταγενεστέρου;

IV. Τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς αὐτονόμου καὶ αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ὁχρίδος περιέχει: α) τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ὁχρίδος μέχρι τοῦ 1020 (σ. 114-116) καὶ β) τὴν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησίαν τῆς Ὁχρίδος μετὰ τὸ 1020 (σ. 116-119).

α) Διὰ ποῖον λόγον ὁ σ. ἀναφέρει κατ' ἀρχὰς τὴν ὀνόμ. τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' διὰ τῆς Νεαρᾶς XI τοῦ 535 ἰδρυθεῖσαν Πρώτην Ἰουστινιανὴν (Justiniana prima) (καὶ ὄχι τὸ 545, ὡς λέγει ὁ σ. εἰς σ. 114) δὲν εἶναι σαφές, ἀφοῦ αὐτὴ ἐξηφανίσθη μὲ τὰς ἀβαρο-σλαβικὰς ἐπιδρομὰς τοῦ 6ου αἰῶνος καί, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ὁ σ., σημ. 469 (σ. 192): «L'existence de la fondation de 545 (γρ. 535) était oubliée au Xe siècle; aucune lien ne rattache les églises (Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ Ὁχρίδος) sinon que la seconde occupa le territoire de la première après 1019» καὶ ἀφοῦ δὲν συζητῇ τὴν μεταγενεστέραν προσθήκην εἰς τὸ κείμενον τοῦ Σκυλίτζη: «...πληροφορηθεὶς (ὁ Βασίλειος Β') ἀπὸ τῶν διατάξεων Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως αὐτῇ (τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ὁχρίδος) εἶναι τὴν Πρώτην Ἰουστινιανήν. Βλ. Β. Prokič, Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes, Codex Vindobonnensis Hist. Gr. LXXIV. München 1906, σ. 35, Νο 37. Τί ἐχρειάζετο λοιπὸν ἡ μνεῖα τῆς: ἴσως διὰ νὰ κάμῃ ὁ σ. τὰ ἐξῆς λάθῃ: 1) Τοῦ ἔτους 545 δὲν εἶναι ἡ Νεαρά XI, ἀλλ' ἡ Νεαρά 131 «Περὶ ἐκκλησιαστικῶν κανόνων καὶ προνομίων», ἡ ὁποία εἰς τὸν Τίτλον 3 αὐτῆς ἀσχολεῖται ἀκόμῃ μὲ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς, ἐνὼ ἡ Justiniana prima ἰδρύθη διὰ τῆς Νεαρᾶς XI τοῦ 535. Βλ. Justiniani novellae. Ἐκδ. R. Schoell - G. Kroll, Berolini 1954. Nov. XI, σ. 94. Βλ. καὶ B. Granich, Die Gründung des autokephalen Erzbistums von Justiniana prima durch Kaiser Justinian I im Jahre 535 n. Chr. «Byzantion» 2(1925) 123-140. 2) Ἡ Justiniana prima δὲν ἰδρύθη «à Skopje ou dans une localité située au nord de cette ville» (σ. 114), localité πλησιόχωρον λοιπὸν, ὡς ἐπιστεύετο πρὸ 40 ἐτῶν (J. Zeiller, N. Vulić καὶ ὁ συγγραφεὺς μας), ἀλλὰ εἰς τὸ Čaričin Grad, 40 χιλιόμετρα νοτιῶς τοῦ Nish. Βλ. D. Mano-Zissi εἰς «Starinar» I, 14 (1939) 3 κ.έ., II, 3/4 (1955) 12 κ.έ., 5/6 (1957) 155 κ.έ. - V. Petković, Les fouilles de Tsaritchin Grad, «Cahiers Archéologiques» 3(1948) 38-48. - W. Swoboda, Prima Justiniana, slownik star. slowianskich» 4(1972) 349-50. 3) Εἰς τὴν σημ. 468 (σ. 191) ὁ σ. λέγει τὸ ἐξῆς ἐκκλησιαστικόν: «Justiniana Prima, rapporte l'historien latin Procope, était une grande cité...». Ὁ Προκόπιος, λοιπὸν, ἦτο λατῖνος ἱστορικός! Περιέργως πληροφορία! Καὶ ἡ ἐργασία τοῦ σ. ἐγένετο δεκτικὴ ὡς διδακτορικὴ διατριβή! Περιέργον γεγονός! 4) Εἰς τὴν σημ. 469 (σ. 192) ὁ Ἀλέξιος Β' ὁ Κομνηνὸς βασιλεύει 1122-1142, ἐνὼ ἐβασίλευσε 1180-1183. Ἀλλ' ὡς προχωρήσωμεν εἰς τὰ περαιτέρω τοῦ συγγραφῆως.

Περὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πατριαρχείου Ὁχρίδος καὶ περὶ τῶν πραγματικῶν ἢ καὶ τεχνικῶν προβλημάτων αὐτοῦ, π.χ. ἐὰν τοῦτο ἀπετέλει ἢ ὄχι συνέχειαν τοῦ βουλγαρικοῦ Πατριαρχείου τῆς ἐποχῆς τοῦ Συμεῶν καὶ τοῦ Πέτρου, ποῖοι ἦσαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σαμουὴλ πατριάρχαι αὐτοῦ κ.ο.κ. ὑπάρχει, ὡς γνωστὸν, μεγάλη, σλαβικὴ πρό παντός, βιβλιογραφία. Παλαιότερον εἶχεν ὑποστηριχθῇ ἡ θέσις, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ὁχρίδος ἦτο νέον καὶ μὴ ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ παλαιὸν τῆς Πρεσλάβας: St. Novakovič, L'archevêché d'Ochrida au début du XIe siècle, Belgrade 1980 (σερβοκροατ.). - B. Prokič, Le premier archevêque d'Ochrida, Belgrade 1911(σερβοκροατ.).—Τοῦ αὐτοῦ, Formation du patriarchat d'Ochrida, Belgrade 1912 (σερβοκροατ.). Εἰς νεωτέρους χρόνους ὑποστηρίζεται ἡ θέσις, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ὁχρίδος ἀπέτελε συνέχειαν τοῦ παλαιότερου ἐκείνου τῆς Πρεσλάβας ἐπὶ Συμεῶν καὶ Πέτρου: J. Snegarov, Histoire de l'archevêché d'Ochrida depuis sa fondation jusqu'à l'arrivée des turcs dans les Balkans, Sofia 1942 (βουλγαριστ.).

Ὁ συγγραφεὺς μας ἐκθέτει (σ. 115/6) τὰς ἀπόψεις τοῦ Prokič πρῶτον καὶ τοῦ Snega-

γον κατόπιν, τὴν σερβικὴν δηλονότι καὶ τὴν βουλγαρικὴν ἄποψιν, φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Ἰδιος λαμβάνει θέσιν ὑπὲρ τῆς πρώτης (σ. 114).

Ἐπ' αὐτῶν θά ἡμποροῦσε κανεῖς νὰ παρατηρήσῃ ἴσως τὰ ἑξῆς: Τὸ Βυζάντιον διαρκούντος τοῦ πολέμου μὲ τὸν Σαμουήλ δὲν ἡμποροῦσε βεβαίως νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ Πατριαρχεῖον αὐτοῦ τῆς Ὀχρίδος, τὸ Πατριαρχεῖον τοῦ ἔχθρου. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ὀχρίδος δὲν ἀπετέλει κατ' οὐσίαν συνέχειαν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Πρεσλάβας τοῦ Συμεῶν καὶ τοῦ Πέτρου, ἀφοῦ ὅλος ὁ κρατικὸς διοικητικὸς μηχανισμὸς τοῦ Κράτους τοῦ Σαμουήλ ἀπετέλει συνέχειαν τοῦ κρατικῷ διοικητικῷ μηχανισμῷ τοῦ Κράτους τοῦ Συμεῶν καὶ τοῦ Πέτρου καὶ ὁ Σαμουήλ ἐπιτολφοῦρε ἑαυτὸν βασιλεῖα τῶν Βουλγάρων. Εἰς ἀναγνώρισιν τῆς συνεχείας αὐτῆς προφανῶς ὁ Βασίλειος Β' μετὰ τὸν πόλεμον δὲν ἀνέστησε τὸ παλαιὸν Πατριαρχεῖον τῆς Πρεσλάβας, ἀλλ' ἀνεκήρυξε τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ὀχρίδος αὐτοκέφαλον καὶ ὑπῆγαγεν εἰς αὐτὴν ὄχι μόνον τὰς ἐπισκοπὰς τοῦ Σαμουήλ, ἀλλὰ καὶ τὰς παλαιὰς τοῦ Συμεῶν καὶ τοῦ Πέτρου, ὑποβιβάσας μόνον διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ὀχρίδος εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν. Ἀνκαί σήμερον ὑποστηρίζεται ὅτι οὔτε εἰς τὴν Πρεσλάβαν οὔτε εἰς τὴν Ὀχρίδα ἐπρόκειτο περὶ Πατριαρχείου, ἀλλὰ περὶ Ἀρχιεπισκοπῆς αὐτοκαλουμένης Πατριαρχεῖον ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀναγνωρίσεως τοῦτο ὑπὸ τῆς Ἀνατολῆς ἢ τῆς Δύσεως. Βλ. Ἰω. Χ ρ. Τ α ρ ν α ν ἱ δ η, Ἡ διαμόρφωσις τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας (864-1235). Θεσσαλονίκη 1976, σ. 94 κ.ε., ἰδίᾳ σ. 107. Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἐξυπηρετεῖ τὴν πολιτικὴν σκοπιμότητα, νὰ μὴ ὑπάγεται αὕτη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως τὸ παλαιὸν Πατριαρχεῖον τῆς Πρεσλάβας, ἀλλὰ νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν βούλησιν τοῦ Αὐτοκεφαλίου, ὁ ὁποῖος διώριζε τὸν ἀρχιεπισκοπὸν τῆς. (Βλ. περὶ τούτου G. Ostrogorsky, *Geschichte*, 1952, σ. 249, σημ. 1 μὲ παραπομπὴν εἰς τὸ ἀπρόσιτον εἰς ἡμᾶς *Jugosl. Ist. Casopis I*, 1935, σ. 516 κ.ε.). Μὲ τὸ ἀριστοῦργημα αὐτὸ αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς ὁ Βασίλειος Β' 1) διετῆρει τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν νοτιοσλαβικῶν λαῶν, 2) ἀπέφυγε τὴν διενόησιν τῆς ἡδὴ ὑπερβολικῆς ἐκτάσεως τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ 3) ἐτόνιζε τὰ πρόνομα τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου τῆς Ὀχρίδος, θρησκευτικοῦ κέντρου τοῦ σλαβικοῦ κόσμου, ὡς ἦτο ἄλλοτε τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Πρεσλάβας. Ὅλα δεικνύουν λοιπὸν ὅτι καὶ ὁ Βασίλειος Β' ἠσθάνετο τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ὀχρίδος ὡς συνέχειαν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Πρεσλάβας.

β) Διὰ τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ὀχρίδος μετὰ τὸ 1020: 1) Δὲν γνωρίζομεν, ἂν χρησιμεῖει εἰς τίποτε ὁ παραλληλισμὸς μεταξὺ τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ὀχρίδος, τὸν ὁποῖον κάμνει ὁ Νεῖλος Δοξαπατῆρς εἰς τὴν *Notitia Episcopatum* αὐτοῦ τοῦ 1143 (*J. Ivano v, Bulgarski starini iz Makedonija*, 2a ἐκδ., Sofia 1931, σ. 562-564) καὶ τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ἀδικαιολογῶτως ὁ σ. εἰς τὴν σ. 116, παραπέμπων μάλιστα ἀναίτιως (εἰς τὴν σημ. 485 τῆς σ. 194) εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ V. L a u r e n t, *L'oeuvre géographique du moine Sicilien Nil Dohapatris*, EO 36 (1937), παρὰ εἰς τὸ νὰ κατοχυρώσῃ τὸ κύρος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ὀχρίδος, ὅπερ μᾶς πεῖθει, ἀντιθέτως πρὸς τὸν σ., ὅτι αὕτη παρέμεινε σταθερὰ καὶ ἐπὶ Σαμουήλ καὶ μετ' αὐτόν. (Zbatarski, *Istoria II*, σ. 23-26). 2) Ὅταν «*Les historiens ne s'accordent pas sur les nomes des différents titulaires du siège archiepiscopal ou patriarcal d'Ochrida a l'époque de l'Empire Macédonien*» (σ. 117), ὁ κατάλογος τῶν ἑξῆ φερομένων ὡς τιτλοῦχων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ αἱ γενικαὶ πληροφορίαι περὶ τοῦ προσώπου των, τὰς ὁποίας δίδει ὁ σ. εἰς τὴν σ. 117 καὶ εἰς τὰς σχετικὰς σημειώσεις ἀριθμ. 487-496 (σ. 194-195), πέραν τοῦ ἀμφιβόλου πληροφοριακοῦ τὸν χαρακτήρου, οὐδεμίαν κριτικὴν προσπάθειαν τοῦ σ. μαρτυροῦν καὶ οὐδὲν εἰς προώθησιν τῆς ἐπιστήμης διδάσκουν. 3) Στερεώτερον εἶναι τὸ ἔδαφος προκειμένου περὶ τῶν ἐπισκοπῶν, τὰς ὁποίας ὑπῆγαγεν ὁ Βασίλειος Β' εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ὀχρίδος διὰ τῶν τριῶν γνω-

στων χρυσοβούλλων του τῶν ἐτῶν 1019-1020, ὅσον καὶ ἂν τὰ χρυσοβούλλα αὐτὰ δὲν διεσώθησαν εἰς τὸ πρωτότυπον, ἀλλ' ἐξ ἀντιγράφου εἰς τὸν χρυσοβούλλον λόγον τοῦ ἔτους 1272 τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου, ἐκδοθέντα διὰ τὴν αὐτοκέφαλον 'Εκκλησίαν τῆς Ὁχρίδος, μετὰ 250 δηλαδή περίπου ἔτη, καὶ παρὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ συγγραφέως, ὅτι «Un tel retard laisse à penser à quelques historiens que les textes ne seraient pas authentiques» (σ. 118), χωρὶς βεβαίως νὰ ἀναφέρῃ τὸν κύριον ἀμφισβητητὴν τῆς γνησιότητος τούτων R. Ljubinković, Tradicije prime Justinijane u titulaturi Ohridskih arhiepiskopa. «Starina» nov. ser. XVII (1966) 61-75, οὐδὲ τὴν Ἀνακοίνωσιν τοῦ St. Antoljak εἰς τὸ 12ον Διεθνὲς Συνέδριον Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ὁξφόρδῃ 1966. Ἀσχέτως ἂν τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν δὲν εἶναι παρὰ ἀπλᾶ ὑποθέσεις. Περὶ τοῦ ὅλου θέματος βλέπε εἰς Ἰω. Χρ. Ταρνανίδη, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 94: Ἡ Ἱδρυσις τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος καὶ ἡ κανονικὴ θέσις αὐτῆς ἐπὶ Σαμουήλ καὶ ἐπὶ Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου. Τὴν γνησιότητά των δὲν ἀμφισβητοῦν αἱ ἐκδόσεις των κειμένων αὐτῶν: Μερικὴ ἐκδοσις: Γ. Α. Ράλλη-Μ. Π. Οτλη, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. I-VI, Ἀθῆναι 1852-1859, τόμ. V, σ. 266-269-Ι. καὶ Π. Ζέπου, Jus Graecoromanum, τόμ. I, Ἀθῆναι 1931, σ. 272-273. (Παλαιότερον εἰς Zachariae von Lingenthal, Jus Graeco-Romanum, τόμ. I VII, Leipzig 1856-1884, τόμ. III, σ. 319, ὅχι, ὡς ὁ σ. 1892, εἰς σ. 209). Ὀλικὴ ἐκδοσις: V. N. Benešević, Opisane grčkih rukopisej Monast. Sv. Ekateriny na Sinaju (=Περιγραφὴ ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ), Catalogus cod. manuscr. gr. in Mon. St. Catherinae in monte Sina, τόμ. 1, 3, 1, Πετροῦπολις 1911, σ. 542-554. Πρβλ. καὶ Fr. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches, Teil I (565-1025), München-Berlin 1924, σ. 140, ἀριθμ. 806, 807, 808. Πρβλ. καὶ B. Granić, Kirchenrechtliche Glossen zu den von Kaiser Basileios II. dem autokephalen Erzbisum von Achrida verliehenen Privilegien, «Byzantion» 12 (1937) 215 κ.ε. Αἱ περὶ τούτων γνώσεις τοῦ σ. εἶναι ἐσφαλμέναι, ὡς π.χ. ἡ ἐκδοσις τῶν Ράλλη-Ποτλῇ τὸ 1864 (βλ. σ. 118), ἢ ἑλλείπει, π.χ. ἡ ἐκδοσις τοῦ Benešević δὲν ἀναφέρεται (βλ. σημ. 500 εἰς σ. 196). Ἐπίσης δὲν εἶναι ὀρθόν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ σ. εἰς τὴν σ. 119: «La juridiction de l'église d'Ochrida recouvrerait alors l'étendue totale des thèmes dont disposait Byzance dans la péninsule balkanique». Οὕτως ἡ δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιορίζετο, κατὰ τὸν συγγραφέα, μόνον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τινὰς νήσους. Ἀνάξιον καὶ συζητήσεως!

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ὁ σ. προσκολλᾷ ἓνα κεφάλαιον μὲ τὸν τίτλον «Grecs, Slaves, Bulgares» (σ. 120-124), εἰς τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτει, πέραν τῆς συνήθους εἰς αὐτὸν ἀγνοίας τῶν πραγμάτων, καὶ πολιτικὴν προκατάληψιν, προϋπόθεσιν ἀκατάλληλον διὰ καλλιέργειαν ἀληθοῦς ἐπιστήμης.

Ἀγνοίαν τῶν πραγμάτων μαρτυρεῖ λέγων εἰς τὴν σ. 120: «L'origine même du nom 'Macédoine' reste inconnue...peut-être l'étymologie se trouve-t-elle dans deux mots grecs qui signifiaient: 'haute terre'». Ποίᾳ λέξει ἐννοεῖ ἄραγε; Πιθανῶς «μακεδονικὴ χώρα». Ἡ χώρα ὅμως ὀνομάσθη ἐκ τοῦ ἐγκατασταθέντος εἰς αὐτὴν ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ὀωρικοῦ φύλου καὶ ὄχι τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ὀωρικὸν φύλον ἐκ τῆς χώρας. Ἡ Μακεδονία ὀνομάσθη ἐκ τοῦ φύλου τῶν Μακεδόνων καὶ ὄχι τὸ φύλον τῶν Μακεδόνων ἐκ τῆς Μακεδονίας. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τὸ ἔθνικόν ὄνομα Μακεδὼν προέρχεται ἀπὸ τὸ πανάρχαιον ἑλληνικὸν ἐπίθετον «μακεδνός», ἐπίθετον γνωστὸν εἰς τὸν Ὅμηρον (Ὀδ. Η', 106), ὁ ὁποῖος ὀμιλεῖ περὶ τῆς «μακεδνῆς αἰγείριοι», περὶ τῆς «ὑψηλῆς λεύκης» δηλαδή, τοῦ γνωστοῦ δένδρου. Ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ ἑλληνικοῦ οὐσιαστικοῦ «μάκος-μήκος» μὲ τὸ πρόσθημα -δ- καὶ τὴν κατάληξιν -νος, ὅπως τὸ «πελι-δ-νός» καὶ πολλὰ ἄλλα, προέκυψε τὸ «μακε-δ-νός». Εἶναι λοιπὸν τὸ «μακεδνός» λέξις ἑλληνικὴ καὶ σημαίνει «μακρὸς-ὑψηλός». Συνεπῶς οἱ Μακεδ-

νοι ἡ Μακεδόνες διεκρίνοντο ὡς «ἄνδρες ὑψηλοί», ὡς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ὀρεσίβιοι. Μήπως ὁμοῦ ὁ σ. γνωρίζει, ἀλλὰ ἀποσιωπᾷ ταῦτα;

Τὴν πολιτικὴν προκατάληψιν τοῦ θά ἀφήσωμεν νὰ ἀποκαλύψῃ ὁ ἴδιος ὁ σ. λέγων ὅτι μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν κατοχὴν καὶ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς: «La Macédoine passe sous la domination grecque, puis bulgare; elle retrouve enfin son identité, grâce aux efforts de Samuel qui parvint à créer un état sur les ruines de la Bulgarie» (σ.120). Ποῖαν «identité» ἐπανεῦρεν ἡ Μακεδονία; Τί ἦτο αὕτη πρὸ τῆς κατακτῆσεώς της ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων; Σλαβικὸν μήπως κράτος; Καὶ εἰς τὴν σ.121/2 λέγεται: «les bulgares avaient ainsi imposé leur nom à la Macédoine où des nombreuses esclavitudes étaient installées depuis le VIe siècle... le nom «bulgare» appliqué aux Slaves macédoniens était donc plus politique et étatique qu'historique et national. Les Slaves macédoniens dans l'empire de Samuel n'étaient pas plus bulgares que les grecs n'étaient romains». Ποῖοι ὁμοῦ ἦσαν αὐτοὶ οἱ «Slaves macédoniens dans l'empire de Samuel»; Αἱ ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς τοῦλάχιστον Μακεδονίας ἀνυπαρκτοὶ πλὴν αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Καμενιάτης (Βόνν. σ.499, 17 κ.έ.), ὀλίγοι «Σκλαβίνας» τοῦ 7ου αἰῶνος ἢ οἱ ἐκτὸς τῆς Μακεδονίας Κροάται τοῦ Stjepan Drzislav, Σέρβοι τῆς Ρασκίας ἢ τῆς Διοκλείας τοῦ Βλαδιμήρ, τοὺς ὁποίους ἐκτύπησεν ὁ φερόμενος ὡς ἀρχηγὸς σλαβικοῦ κράτους Σαμουήλ; Καὶ αὐτόθι: «En se parant du titre d'empereur bulgare Samuel n'avait usurpé aucun droit royal bulgare, puisque la dynastie n'existait plus depuis 972... la décision de Samuel n'indique pas que ses sujets étaient des bulgares...l'église bulgare ne reconnut jamais Samuel comme monarque bulgare pas plus que l'église grecque ne reconnut la validité de son couronnement». Ταῦτα δὲν ἐξηγοῦν διατί ὁ ἴδιος ὁ Σαμουήλ αὐτοετιμολογεῖτο βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων καὶ ὄχι τῶν Σλάβων. Καὶ ποία βουλγαρικὴ Ἐκκλησία νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, ὅταν τὴν ἐποχὴν τοῦ δὲν ὑπῆρχε παρὰ μόνον τὸ ἰδικόν του Πατριαρχεῖον τῆς Ὁχρίδος;

Οὕτως ἀνιστόρητοι ἰσχυρισμοὶ ἐδημιούργησαν ζήτημα, εἰς τὸ ὅποιον, ὡς λέγει ὁ σ. (σ. 122): «Grecs, slaves et bulgares pouvaient prétendre chacun de leur côté l'autorité et en imposant la possession de territoires conquis en se referant à un droit d'annexion antérieur et en imposant à ses adversaires son propre idéal politique». Καθαρὰ ὁμολογία, ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ σ. δὲν κἀνεῖ ἐπιστήμην, ἀλλὰ πολιτικὴν, καὶ ποία εἶναι αὕτη ἡ πολιτικὴ.

Ἰδοὺ τώρα μὲ τὰς λῆξεις τοῦ συγγραφέως οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν «adversaires», σ. 122: «Pour les bulgares, la nation macédonienne n'a jamais existé depuis mille ans: Les slaves qui peuplaient alors la Macédoine, la Thrace et les territoires serbes avaient pris place à l'intérieur des frontières de l'empire tourano-bulgare; ils étaient à cette époque intimement amalgamés avec les conquérants des territoires byzantins; ils avaient formé un peuple unique, slave par la composition, bulgare par le nom. La dénomination «Macédoine» est un terme géographique et non ethnographique. Samuel avait conduit ses campagnes contre Byzance, jamais contre bulgares; il avait constitué l'empire bulgare occidental, prologuant ainsi la tradition étatique bulgare».

Κατὰ τοὺς μὲν λοιπὸν οἱ ὑπήκοοι τοῦ Σαμουήλ ἦσαν Σλάβοι τῆς Μακεδονίας οὐδεμίαν ἐθνολογικὴν σχέσιν ἔχοντες μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ κακῶς ὀνομάζονται Βούλγαροι. Κατὰ τοὺς δὲ οἱ ὑπήκοοι τοῦ Σαμουήλ ἦσαν ἀφομοιωμένοι μὲ τοὺς ἀρχικοὺς Τουρανο-Βουλγάρους Σλάβοι καὶ καλῶς ὀνομάζονται Βούλγαροι. Μόνον διὰ Ἑλλήνας δὲν γίνεταί λόγος. Ποῦ εἶναι οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Μακεδονίας ἐπὶ Σαμουήλ, οἱ Ῥωμαῖοι βυζαντινοὶ ὑπήκοοι;

Ἡ τελικὴ θέσις τοῦ σ. εἶναι (σ. 123) ὅτι τὸ Κράτος τοῦ Σαμουήλ: «...ne fut ni un nouvel état bulgare occidental, ni la prolongation de celui de Preslav, mais un état nouveau: l'état macédonien. Avec sa capitale à Prespa, puis à Ochrida, Samuel s'appuya sur une masse ethnique différente de celle de l'ancien Bulgarie». Κάποιαν ὑποψίαν τῆς ἀληθείας φαίνεται νὰ καταπολεμῇ ὁ σ. λέγων (σ. 124): «Sans doute, de nombreux habitants de la Macédoine étaient-

ils d'origine et de nationalité diverses (Μήπως ὑπῆρχον καὶ Ἕλληνες;): Tous cependant possédaient en commun une seule et même langue, une écriture, une liturgie et une religion slaves».

Δυστυχῶς ἐπῆλθεν ἡ θλιβερά κατακλείς: «Ni les bulgares, malgré leur ordre et leur puissance, ni les slaves macédoniens qui avaient combattu si courageusement, ne furent en état de poursuivre l'oeuvre inachevée de Samuel. De nouveau l'hellénisation se repandait dans les Balkans». Πῶς ὁμως ἐγένετο ἐξελληνισμός χωρὶς Ἕλληνας;

Εἶναι φανερόν, ὅτι αἱ θέσεις τοῦ σ. συμπιπτουν με τοὺς ἐθνικοὺς σκοποὺς τοῦ Κράτους τῶν Σκοπίων, τῆς «Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Μακεδονίας», ὁμοσπόνδου κράτους τῆς Γιουγκοσλαβίας, τῆς ἰδρυθείσης εἰς τὰ Σκόπια τὴν 2 Αὐγούστου τοῦ 1944, Κράτους, τὸ ὁποῖον:

ἐταξε στὸν ἐαυτὸ του καὶ διακήρυξε στὸν κόσμον, ὡς δικαίωση τῆς παρουσίας του, δυνάστεως ἐθνικοὺς σκοποὺς:

1. Νὰ πείσῃ τὰ ἄλλα ἔθνη ὅτι οἱ κάτοικοι του, πού, ὡς σλαβόφωνους, τοὺς διεκδικοῦσαν ὡς τώρα γιὰ ὁμοθεῖναι τοὺς ἄλλοτε ἡ Βουλγαρία καὶ ἄλλοτε ἡ Σερβία, δὲν εἶναι οὔτε Βούλγαροι οὔτε Σέρβοι, ἀλλὰ ἓνας ἰδιαίτερος λαὸς, πού κατοικεῖ ἐδῶ καὶ τέσσαρις χιλιάδες χρόνια στὴ χώρα αὐτή, ὁμαίος συνεχιστῆς τῆς ἐθνότητος τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, ἐπομένους Μακεδόνες, καὶ τὸ κράτος τοὺς τίποτε ἄλλο παρὰ Μακεδονία.

2. Νὰ πείσῃ τὰ ἄλλα ἔθνη ὅτι οἱ κάτοικοι του, ὡς Μακεδόνες, δικαιοῦνται νὰ θεωροῦν ἐθνικὴ τοὺς κληρονομία ὁλόκληρη τῇ χώρᾳ πού ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὀνομάζεται Μακεδονία, δηλαδὴ ὅχι μόνον τὸ μικρὸ σλαβόφωνο τμήμα τῆς Μακεδονίας τοῦ Πιρίν, πού ἀνήκει σήμερα στὴ Βουλγαρικὴ ἐπικράτεια, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑλληνικὴ Μακεδονία, τὴ «Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου», ὅπως τὴν ὀνόμασαν.

[Νικολάου Π. Ἀνδριώτη (καθηγητοῦ τῆς γλωσσολογίας τοῦ πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης). Τὸ ὁμόσπονδο κράτος τῶν Σκοπίων καὶ ἡ γλώσσα του, Θεσσαλονίκη 1960, σ. 6 (Εἰσαγωγή)].

Εἰς ταῦτα ἔχουν δοθῇ πολλαὶ ἀπαντήσεις ἀπὸ ἐπιστήμονας ἱστορικούς. Παραθέτομεν κατ' ἐπιλογὴν ἀπόσπασμα μίς, ἀπὸ τὰς πλέον ἥπιες, τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Rutgers University τῆς Ἀμερικῆς (New Brunswick, N.Y.) P e t e r C h a r a n i s. Βιβλιοκρίτων τὴν Istorija na Makedonskiot narod, vol. I, Skopje 1969, τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱστορικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Σκοπίων, εἰς «Balkan Studies» 13, I (1972) 166-168, ὁ P. Charanis λέγει: *The assumption of the authors that the kingdom of Samuel was «macedonian» and not bulgarian in character has, of course, certainly in so far as one can judge from the sources, no basis in fact. The historian can understand, and even sympathize with, the desire of the slavs of yugoslav Macedonia to trace their roots as a distinct nation deep in to the distant past, but he cannot condone the artificial creation of any such root* (σ. 167/8).

Ταῦτα διὰ τοὺς ὁμολογούμενους παρομοίους πολιτικούς σκοποὺς τῆς ἐργασίας. Αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὁμως ἡ ἐργασία εἶναι ἐν γένει πρωτόλειον ἀρχαρίου ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, μὴ γνωρίζοντος καλῶς οὔτε τὴν ἑλὴν τῆς Ἱστορίας οὔτε τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον ἐργασίας καὶ μὴ σεβομένου τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης. Εἰδικώτερον ὁ σ. τῆς δὲν γνωρίζει Ἕλληνικά καὶ λαμβάνει γνῶσιν τῶν βυζαντινῶν πηγῶν ἐκ μεταφράσεων. Χρησιμοποιεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον σλαβικὴν βιβλιογραφίαν, ἰδίως ὁμοϊδεατῶν του, καὶ πολὺ ὀλίγην εὐρωπαϊκὴν, συσσωρεύων οὕτω καὶ τὰ ἐσφαλμένα τῶν ἄλλων εἰς τὴν ἐργασίαν του καὶ ἀγνοῶν σημαντικὸν μέρος ὑπαρχούσης σχετικῆς διεθνoῦς βιβλιογραφίας. Αἱ παραπομπαὶ του σπανίως τεκμηριῶνουν τοὺς ἰσχυρισμοὺς του, ἀλλ' ἀσχολοῦνται ἐνοχλητικῶς μὲ δευτερευούσας πληροφορίες, πολλὰκις ἐσφαλμένας. Ὁ ἴδιος ἀντιφάσκει συχνὰ πρὸς ἑαυτὸν ἀκόμη καὶ ἐντὸς τῆς αὐτῆς σελίδος. Εἶναι προκατειλημμένος ἀπὸ πολιτικὰς σκοπιμότητας καὶ προσπαθεῖ μὲ διαστρεφὰς τῆς ἀληθείας καὶ μὲ παραβάσεις τῶν κανόνων τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἐργασίας νὰ ὑποστηρίξῃ ὀρισμένους πολιτικὰς θέσεις.

Βεβαίως ἡ ἐργασία ἐγένετο διὰ νὰ ἀποκτηθῇ ὁ ἀκαδημαϊκὸς τίτλος τοῦ διδάκτορος τρίτου κύκλου. Ἐάν αὕτη φορτωμένη μὲ τόσα λάθη ἀγνοίας καὶ λάθη μεθόδου ἐγένετο δεκτὴ, τοῦτο ἀποτελεῖ εὐθύνην τοῦ κατὰ τεκμήριον περισσότερα γνωρίζοντος Εἰσηγητοῦ τῆς καὶ δὲν θὰ ἀπασχολεῖ τὴν βιβλιοκρισίαν, ἐὰν δὲν εἶχεν ἀποσταλῇ προκλητικῶς εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ ἀνά χειράς Περιοδικοῦ τῆς Ἑταιρείας.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Dumbarton Oaks Bibliographies, Based on Byzantinische Zeitschrift.

Series I: Literature on Byzantine Art, 1892-1967.

Volume I: By Location. Part I: Africa, Asia, Europe (A-Ireland). Σελ. I-LXVIII + 518. Part II: Europe (Italy-Z), Indices, σελ. 1-499. Edited by Jelisaveta S. Allen. Published for the Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, Washington, D.C. London 1973. (Mansell information/publishing limited—3 Bloomsbury Place, London WC 1A 2QA).

Volume II: By Categories. Edited by Jelisaveta Stanojevič Allen. Published for the Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, D.C. London Washington 1976. (Mansell information / publishing limited—3 Bloomsbury Place, London WC 1A 2QA), σελ. I-XXV + 586.

Ὅγκωδες (πλέον τῶν 1600 σελίδων πρὸς τὸ παρόν), κοπιῶδες (παρασκευάζεται ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν) καὶ λίαν ἐξυπηρετικὸν ἔργον (ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν εὐρίσκει τις τὴν ἐγράφην ἀπὸ τοῦ 1892 ἐπὶ ὥρισμένου θέματος βυζαντινῆς τέχνης), βασιζόμενον εἰς τὰς βιβλιογραφικὰς πληροφορίες τοῦ περιοδικοῦ Byzantinische Zeitschrift (III. Abteilung: Bibliographische Notizen und Mitteilungen) ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ τούτου (1892), καὶ συγκεντρῶνον τὰς πληροφορίες αὐτάς, ὅπως ἔχουν εἰς τὸ περιοδικὸν (τίτλος, γλῶσσα, κριτικὰ σχόλια τοῦ ἀρμοδίου συνεργάτου).

Ἐξεδόθη ἀπὸ τοῦ 1973-1976 ἡ ὡς ἂν Πρώτη Σειρά (Series I: Literature on Byzantine Art, 1892-1967), περιέχουσα τὴν Βιβλιογραφίαν τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης εἰς τοὺς πρώτους 60 τόμους (τόμ. 1-60, 1892-1967) τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν (Byzantinische Zeitschrift). Ἡ Πρώτη Σειρά αὕτη χρησιμοποιεῖ τὸ αὐτὸ ὑλικὸν (τόμ. 1-60) δύο φορές, εἰς δύο τόμους. Εἰς τὸν Α' Τόμον κατατάσσει τὸ ὑλικὸν γεωγραφικῶς (Volume I: By Location). Εἰς τὸν Β' Τόμον κατατάσσει τοῦτο κατὰ κατηγορίας (Volume II: By Categories).

Ὁ Α' Τόμος, διὰ λόγους ἀσφαλῶς εὐχρηστίας τοῦ ὄγκου του, διαιρεῖται εἰς δύο χωρίτια Μέρη. Τὸ Α' Μέρος περιέχει τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Ἀσίαν καὶ μέρος τῆς Εὐρώπης (A-Ireland). (Part I: Africa, Asia, Europe, A-Ireland, σελ. I-LXVIII + 518). Τὸ Β' Μέρος περιέχει τὸ ὑπόλοιπον τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς Πίνακας. (Part II: Europe, Italy -Z, Indices, σελ. 1-499).

Τὸ Α' Μέρος περιέχει μετὰ δύο Προλόγους (C. Loerke - H. - G. Beck, σ. VII-IX) κατατοπιστικὴν Εἰσαγωγὴν (Introduction, σ. XI κ.έ.), ὅπου α) ὑπὸ τὸν τίτλον Classification (σ. XII-XIII) δίδονται ἐξηγήσεις διὰ τὴν ἀκολουθηθεῖσαν μέθοδον κατατάξεως τοῦ ὑλικοῦ, β) ὑπὸ τὸν τίτλον Index Codes and Numbers (σ. XIII) δίδονται ἐξηγήσεις διὰ τὸ κωδικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐφηρμόσθη πρὸς ταχεῖαν ἀνεύρεσιν τοῦ ζητουμένου ἐντὸς τοῦ Α' Τόμου, ὡς καὶ ἄλλαι ἐξηγήσεις διὰ τὸν τρόπον ἐργασίας τῶν ἐκδοτῶν (Transliteration, σ. XIV-Filing, σ. XIV). Ἡ ἐν λόγω μέθοδος καὶ τὸ κωδικὸν σύστημα ἔχουν ἐν συντομίᾳ ὡς ἑξῆς: